

Godsdienst, maatschappij en lokale overheden

De wisselwerking tussen lokale overheden en moskeeën kan positieve resultaten opleveren. Het kan moslim organisaties stimuleren tot meer participatie in maatschappelijke projecten. De maatschappelijke rol van moskeeën wordt nauwelijks erkend en komt niet in het nieuws. Vandaar dat we in dit nummer aandacht besteden aan een rapport over de maatschappelijke rol van moskeeën in Rotterdam. We laten ook twee reacties hierop horen, een van de directeur van SPIOR, en een van een politicus.

In Tilburg wordt vanuit een parochie samen met de gemeente een interreligieus en intercultureel centrum voorbereid. De gemeente realiseert zich dat “religie voor de bewoners een gezamenlijke interesse, inspiratie en tijdsbesteding is en daarmee een belangrijke mobiliserende factor voor samenwerking en het verhogen van kwaliteit van leefomgeving”. Ook in Antwerpen ontwikkelt zich een interreligieus en levensbeschouwelijk platform dat samenwerkt met het stadsbestuur. Religie, ook de islam, kan de sociale cohesie versterken.

Begrip 30^e jrg. nr. 2/2004 nr. 167 168

Leerhuis: Theologische dialoog of AlHallâj versus al Junayd (Guy Tarik Meynen)⁵⁴

De maatschappelijke rol van de Marokkaanse moskeeën Rapport en reactie Ibrahim Spalburg (SPIOR)	56
Moslimes, Moskeeën en gemeente Herman Meyer	73
Een multicultureel, multireligieus centrum Tilburg-Noor1970-2000 Thea van Blitterswijk	78
Brussels interreligieus en levensbeschouwelijk platform Simon Lambregs	82
Boeken	87
Moslimes hier en daar	95
Evenementen	103

Theologische dialoog

Guy Tarik Meynen

of Al Hallâdj versus al Junayd

Al sinds 7 jaar subsidieert het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, afdeling Volksontwikkeling, de VOEM (Vereniging voor Ontwikkeling en Emancipatie van Moslims) en hun blad *De Wegwijzer*. Om een voorbeeld te geven, nemen wij hier een deel over van een bijdrage van de Belgische nieuwe moslim Guy Tarik Meynen, onder de titel “Junayd al-Baghdadi’s rationele extase” (Jaargang 8-2004: 3+4):

In de moslimtraditie is er een beschrijving van een ontmoeting tussen twee figuren die elk een bepaald aspect vertolken van wat, van buitenaf bekeken, het geheel van de islamitische mystiek (*tasawwuf* of soefisme) wordt genoemd.

Het zijn Abu al-Qassim al Junayd al-Baghdadi en Hassan Mansour al-Hallâj. De rationele en de extatische. Of beter gezegd: de rationeel-extatische en de ontspoorde. Naar mijn bescheiden mening was al-Hallâdj, die in kringen van katholieke islamologen een grote bewondering geniet, veel minder ontwikkeld op het gebied van authentieke mystiek dan Junayd.

Halladj is bekend omwille van zijn uitspraak: ‘Ik ben de Waarheid: *Anâ al-Haqq*’ waarmee hij zich de toorn van schriftgeleerden en een doodvonnis vanwege de kalief op de hals haalde. Al Haqq is immers een attribuutnaam van God. Zijn marteldood riep bij Louis Massignon, een eminente Franse islamoloog uit het begin der 20e eeuw, grote bewondering op. Massignon was -typisch- overtuigd katholiek.

Bij islamologen van vrijzinnig-protestantse origine is de bewondering voor al-Hallaj reeds véél beperkter. En bij moslimdenkers die zich in de traditie van Junayd al-Baghdadi situeren, hoort al-Hallaj eigenlijk thuis in de psychiatrie.

Toen al-Hallaj immers zijn provocerende uitspraak tegen Junayd zélf deed, antwoordde deze: “Neen, jij bent niet de Waarheid, jij bent slechts IN de Waarheid.” En hij voegde eraan toe: ‘Als je niet ophoudt met deze dwaze uitspraken, loopt het nog slecht met je af.’ Daarop verliet al-Hallaj het atelier van al-Junayd, (die als meubelmaker, meen ik, aan de kost kwam). Hij luisterde niet en de gevolgen zijn bekend: hij werd gekruisigd en in stukken gehakt op een brug in Baghdad, als waarschuwing voor de hele bevolking. Junayd was ook in zijn dagelijks leven nuchterder: hij wist zeer goed dat hij voor zijn levensonderhoud niet op zijn geschriften mocht steunen, want dan werd hij kwetsbaar voor de grillen der machtspolitiek van de officiële schriftgeleerden en voor de onvolwassenheid van de eigen volgelingen. Zelfs als zijn ideeën in de smaak zouden vallen, zou hem dat zijn integriteit en zielenrust kosten. Dat had hij er niet voor over. Daarmee plaatste hij zich in de traditie van grote mystici die zich nooit full-time bezighielden met mystiek, om de band met de geloofsgemeenschap als geheel te behouden.

Junayd oversteeg zijn eigen beperkte situatie (ex-stasis, in de oorspronkelijke Griekse betekenis) maar deed dit op een rationele manier. Hij wees de dwaasheid van al-Hallaj af en kan als voorbeeld dienen voor moslims die hun weg zoeken in de

dialogoog met christenen en het evenwicht zoeken in de dialogoog met katholieken enerzijds en protestanten anderzijds.

Opdat ná de sociale en de culturele dialogoog tussen gelovigen uit verschillende gemeenschappen, ook wordt bijgedragen aan de theologische dialogoog. Want die is tot nu toe afwezig, voorzover ik kan waarnemen.

Voor vrede door uitbreidende en uitdiepende dialogoog.

Meester en leerling

Zo definieert al-Junayd al Baghdadi de soefi:

“De soefi is degene die wol (sufa) draagt over zuiverheid (safâ`), de weg van de uitverkoren profeet volgt, lichamelijke lasten verdraagt, God dient en afziet van plezier en alles achterlaat wat tot de wereld behoort”.

De maatschappelijke rol van de Rotterdamse moskeeën

Zo luidt de titel van het rapport van het onderzoek dat verricht werd door het Centrum voor Onderzoek en Statistiek in opdracht van het College van Burgemeester en Wethouders van de gemeente Rotterdam. Van deze publicatie, juni 2003, geven we hier de conclusies en aanbevelingen weer, waarna Ibrahim Spalburg, directeur van de Stichting Platform Islamitische Organisaties Rijnmond (SPIOR) zijn reactie geeft op dit verslag.

Samenvatting (rapport p. 9-16)

Algemeen

13% van de Rotterdammers beschouwt zich als moslim. Dat wil niet zeggen dat al die 80.000 moslims regelmatig naar een moskee gaan. De helft van hen bezoekt de moskee meermalen per maand, 21% gaat een keer per maand of minder en 27% komt er nooit. Oudere mannen bezoeken de moskee het meest, jongeren en vrouwen het minst. Toch gaat twee derde van de moslim jongeren tot 30 jaar wel eens of regelmatig naar de moskee. Dit geldt zowel de jongens als de meisjes. Ze komen om te bidden of koranles te volgen, maar ook voor sociaal-culturele activiteiten, huiswerkbegeleiding of om elkaar te ontmoeten. De islam kent verschillende stromingen, maar verreweg de meeste moslims in Nederland, en ook in Rotterdam, zijn soennieten. Er zijn weinig religieuze verschillen, maar wel sociaal-politieke verschillen, vooral bij de Turkse moskeeën.

Het doel van dit onderzoek is nagaan of de moskeeën een intermediaire rol kunnen spelen bij de inburgering van moslimjongeren die problemen hebben met het verschil in normen en waarden thuis en in de buitenwereld. In het onderzoek zijn ook andere vragen meegenomen, onder meer naar de aard en omvang van niet-religieuze activiteiten, het aantal vrijwilligers dat betrokken is bij activiteiten, de opvattingen van moskeebesturen en de mogelijkheden voor kinderopvang in de moskee.

Onder een moskee wordt verstaan een gebouw waarin de vijf voorgeschreven gebeden dagelijks gemeenschappelijk kunnen worden verricht onder leiding van een imam. De dertig Rotterdamse moskeeën die voldeden aan deze definitie hebben allemaal meegewerkt aan het onderzoek. Het onderzoek heeft betrekking op het seizoen 2001/2002. Veertien moskeeën hebben een Turkse achtergrond, zes moskeeën een Marokkaanse en bij acht moskeeën komen de leden oorspronkelijk uit Suriname, Pakistan, Indonesië, Somalië of Bosnië.

De ontwikkeling van de islam

Opvallend is dat de moskeeën in Nederland en dus ook in Rotterdam steeds meer en andere sociaal-culturele activiteiten gaan organiseren, terwijl in de herkomstlanden de moskee een puur religieuze functie heeft. Deze ontwikkeling is ook elders in Europa te zien. De moskee wordt een ontmoetingscentrum. In dit opzicht lijken de

moskeeën op de christelijke kerken in de jaren vijftig, die eveneens voor de geloofsgenoten vele sociale activiteiten organiseerden. Bij de moskeeën komen er echter nog drie factoren bij.

Allereerst zijn er weinig sociale verbanden, inclusief familieverbanden waar moslims terecht kunnen voor steun en advies.

In de tweede plaats worden moslims in het westen geconfronteerd met nieuwe problemen zoals contacten tussen jongens en meisjes op school, huwelijken met niet-moslims, hypotheek e.d. Het bestuur van de moskee en de imam adviseren bij de meeste moskeeën over deze problemen. Soms gebeurt dit zelfs via de vrijdagpreek.

In de derde plaats is de moskee de plaats in de stad waar mensen de cultuur van het herkomstland kunnen beleven. Het is daarom begrijpelijk dat de meeste moskeeën veel sociaal-culturele activiteiten organiseren als lessen eigen taal en cultuur, lezingen en het vieren van feesten van het land van herkomst.

De kerken zijn zich sinds de jaren vijftig steeds meer gaan toeleggen op hun religieuze taken. De sociaal-culturele activiteiten werden overgenomen door algemene instellingen. Bij de moskeeën zal dit de komende decennia niet gebeuren. De moskeeën willen hun activiteiten uitbreiden en een actieve maatschappelijke rol spelen in de Nederlandse samenleving en ook activiteiten organiseren die gericht zijn op het inburgeren van de achterban. Dit zijn vooral educatieve activiteiten en voorlichting over zowel de islam in de westerse wereld, als over praktische problemen als opvoeding en het functioneren van de plaatselijke overheid.

Kenmerken van de moskee organisaties en de verklaring voor de verschillen

Drie typen moskeeën zijn te onderscheiden: moskeeën die zich vooral op de religieuze en culturele functies richten, moskeeën die een beperkte maatschappelijke rol vervullen en moskeeën die een uitgebreide maatschappelijke rol vervullen. Voor de helft van de moskeeën geldt dat op dit moment de religieuze en culturele functies centraal staan. Dit zijn de Surinaamse, de meeste Marokkaanse, twee Turkse moskeeën en de Indonesische moskee. Deze moskeeën willen het ook zo houden. De Bosnische, de Somalische, de Marokkaanse AI Mohcinine moskee en drie Turkse moskeeën richten zich nu ook vooral op hun religieuze en culturele functie, maar zouden in de toekomst wel graag een maatschappelijke rol vervullen. Zij zien hiertoe nu weinig mogelijkheden vanwege gebrek aan ruimte of vrijwilligers.

Er zijn elf Turkse en Pakistaanse moskeeën die een uitgebreide maatschappelijke rol vervullen. Zij organiseren veel verschillende educatieve en voorlichtende activiteiten, waaronder huiswerkbegeleiding en diverse soorten cursussen en werken samen met instellingen als de ROTEB, de politie, de GGD, kerken en buurtinstellingen. In een aantal gevallen zijn de sociaal- culturele en educatieve activiteiten ondergebracht in een apart islamitisch sociaal-cultureel centrum, dat soms is losgekoppeld van de moskee om gemakkelijker subsidie te krijgen. Samenvattend: tweederde van de moskeeën wil een maatschappelijke rol spelen, eenderde speelt deze al.

De voertaal is in de regel de taal van de eigen groep. Bij de Indonesische en Surinaamse moskeeën is de voertaal Nederlands. In de Marokkaanse Nasr moskee en in de Somalische moskee wordt sinds januari 2003 een keer per maand in het Nederlands gepreikt ten einde de jongeren en anderen die de taal niet spreken, te bereiken.

In bijna alle moskeeën is de imam meer dan alleen een religieuze voorganger. Hij adviseert de gelovigen ook over huwelijksproblemen, huwelijkspartners, opvoedingsproblemen, en hoe om te gaan met Nederlandse gewoonten. Afgezien van de Indonesische en Surinaamse imams spreekt echter geen van de imams goed Nederlands. Van de overige imams spreekt de helft redelijk Nederlands en de andere helft niet of nauwelijks. Alle besturen vinden het wel belangrijk dat de imam het Nederlands goed beheerst, kennis heeft van de westerse cultuur en een inburgeringscursus volgt.

Ten slotte blijkt de houding van de imam van belang. Imams die redelijk Nederlands spreken, hebben ook een inburgeringscursus gevolgd en zijn jonger dan de anderen. Zij werken vooral bij moskeeën die relatief veel activiteiten ontplooiën. De duur van het verblijf van de imam in Nederland maakt geen verschil uit.

Participatie bevorderende en educatieve activiteiten

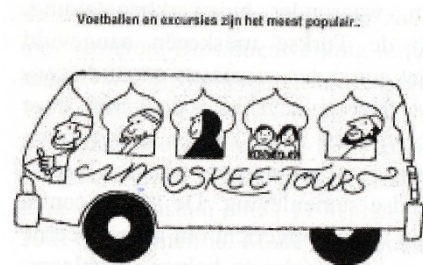
De moskeeën die een maatschappelijke rol willen spelen doen veel aan voorlichting en aan educatieve activiteiten en organiseren cursussen voor vrouwen. De voorlichtingsbijeenkomsten worden regelmatig gehouden en gaan over uiteenlopende onderwerpen die veelal te maken hebben met het leven van een moslim in de westerse samenleving. Onderwerpen zijn bijvoorbeeld drugsproblematiek, jeugdcriminaliteit, homoseksualiteit, de werking van de arbeidsmarkt, ouderenzorg, verkiezingen en de relatie islam-christendom. Ook actuele thema's worden behandeld, zoals het conflict in het Midden Oosten. Enkele moskeeën hebben naar aanleiding van 11 september 2001 samen met het deelgemeentebestuur een bijeenkomst gehouden om de slachtoffers te herdenken.

In twee derde van de moskeeën is in het seizoen 2001/2002 voorlichting gegeven over opvoeden, CITO-toetsen en over de school- en beroepskeuze. Langlopende educatieve activiteiten zijn georganiseerd door een derde van de moskeeën. Dit zijn huiswerkbegeleiding, Nederlandse les, alfabetisering en computerles. Dergelijke activiteiten worden vooral door de maatschappelijk actieve Turkse en de Pakistaanse moskeeën georganiseerd. Ook zijn er vier Turkse moskeeën met een studiecentrum, in de wandelgangen schoolinternaat genoemd, waarin jongeren buiten de schooltijden verblijven, twee voor jongens en twee voor meisjes. 1 Moskeeën die

¹ Daarnaast zijn er in Rotterdam nog twee islamitische schoolinternaten voor jongens en voor meisjes (waaronder het bekende schoolinternaat Het Centrum) van de Turkse Nurcu groep, aanvankelijk opgericht door de Akyazili moskee. Deze moskee bestaat niet meer en de internaten zijn nu onafhankelijk.

huiswerkbegeleiding organiseren of activiteiten die de emancipatie van vrouwen bevorderen krijgen ondersteuning van de Stichting Platform Islamitische Organisaties Rijnmond (SPIOR), mits ze bij deze organisatie zijn aangesloten. SPIOR wordt voor deze taken gesubsidieerd door de gemeente.

Daarnaast organiseert bijna twee derde van de moskeeën een of meer sportieve en recreatieve activiteiten voor de eigen achterban. Voetballen en excursies zijn het meest populair. Deze activiteiten zijn niet tot de participatiebevorderende activiteiten gerekend omdat ze intern zijn gericht. De Turkse moskeeën doen het meest aan sport en recreatie. Zij bieden jongeren die in Nederland blijven ook zomercursussen aan. De andere moskeeën, waaronder de Marokkaanse, beschouwen het organiseren van dergelijke activiteiten niet als hun taak.

Jongeren

De moskeebesturen beschouwen de jongerenproblematiek als één van de belangrijkste zaken waarmee moslims in Nederland te maken hebben. Mede daarom worden er veel activiteiten voor jongeren georganiseerd. Alle moskeebestuurders menen dat moslims zich dienen aan te passen aan de Nederlandse samenleving, maar dan wel met behoud van eigen moslim identiteit. Jongerenactiviteiten lijken gericht op het volledig kunnen functioneren binnen de Nederlandse context, zonder dat de eigen wortels vergeten worden. Twee derde van de moskeeën heeft een jongerenafdeling. De belangrijkste activiteiten voor jongeren zijn de Arabische en de koranles en lezingen over de rol van de islam in de westerse samenleving. Op de tweede plaats komen de educatieve activiteiten, waaronder huiswerkbegeleiding, bij de Turkse moskeeën aangevuld met computercursussen en studiecetra. Het belangrijkste doel van deze activiteiten is de kansen te vergroten van moslimjongeren in de Nederlandse samenleving. De studiecetra zijn vooral opgericht om gemotiveerde jongeren verder te helpen, probleemjongeren zijn niet welkom. De reden hiervoor is dat van de vrijwilligers niet verwacht kan worden dat ze in staat zijn effectief iets te betekenen voor probleemjongeren. De Marokkaanse moskeebesturen hebben, op het bestuur van de AI Mohcinine na, weinig contact met de jongeren binnen hun gemeenschap. Er lijkt sprake van een generatieconflict- Marokkaanse jongeren organiseren zich daarom veel meer in zelforganisaties, soms met een islamitische achtergrond.

Vrouwen en kinderopvang

Bij twee moskeeorganisaties zitten vrouwen in het bestuur. Slechts eenderde van de moskeeën heeft een aparte vrouwenafdeling of vrouwengroep. Deze vrouwengroepen hebben in 2001/2002 naast gezellige activiteiten veel informatieve cursussen georganiseerd: taal, opvoeding, gezondheid, een cursus voor geïsoleerde Somalische meiden en de ROTEB cursus 'de Straat is je visitekaartje'. In totaal organiseerden 20 moskeeën cursussen voor vrouwen. Er zijn dus ook moskeeën zonder vrouwengroep die dit deden, bijvoorbeeld op initiatief van een groepje vrouwen of meiden of de GGD. De islamitische vrouwen zijn leergierig en gaan graag naar de cursussen, omdat deze in hun directe omgeving worden gehouden. De moskeebesturen besteden pas sinds kort aandacht aan vrouwenzaken. De vrouwengroepen functioneren behoorlijk zelfstandig. De actieve vrouwen zijn vaak getrouwd met bestuursleden en oefenen via hun man invloed uit op het moskeebeleid. In een aantal moskeeën hebben één of meer bestuursleden van de vrouwengroep een vertrouwenspositie. Meisjes die een probleem hebben met school of de ouders, of ongewenst zwanger zijn kloppen bij deze vrouwen aan om hulp. Voor de moskeeorganisaties heeft kinderopvang geen prioriteit. Wel wordt erkend dat er behoefte aan is. Eenderde van de moskeeën is bereid om initiatieven voor het oprichten van een kinderopvang te ondersteunen, mits er geld en ruimte beschikbaar worden gesteld. Maar slechts één organisatie (de Mevlana moskee) ziet mogelijkheden voor het realiseren van een kinderopvang in de moskee.

ACTIEVE VROUWEN OEFENEN VIA HUN MAN INVLOED UIT

Vrijwilligers

Alle activiteiten die worden georganiseerd worden uitsluitend begeleid door vrijwilligers, zelfs de studiecentra. In totaal zijn circa 1000 vrijwilligers actief. Het werk dat gedaan wordt bestaat uit uiteenlopende zaken als bestuurswerk, huiswerkbegeleiding, het voetbalteam trainen, maaltijden klaarmaken, administratief werk verrichten en schoonmaken. De meeste vrijwilligers besteden veel tijd aan de activiteiten. Slechts 8% van de vrijwilligers heeft een gesubsidieerde baan. Hoewel het totale aantal vrijwilligers in de moskee niet toeneemt, is het aandeel van de jongeren, mannen en vrouwen, wel toegenomen. Het zijn vaak studenten die zich willen inzetten voor andere jongens of meisjes uit hun gemeenschap. Bij de moskeeën waar veel activiteiten worden georganiseerd, vooral de Turkse, is het aantal vrijwilligers het grootst.

Samenwerking met anderen

De moskeeën zijn vrij sterk gericht op hun eigen achterban en niet erg geïntegreerd in de buurt. Wellicht gaat dit veranderen, want zij staan wel open voor contacten met de buurt en nemen ook initiatieven in de buurt. Ruim de helft van de moskeeën organiseert open dagen en/of een iftar maaltijd voor de buurt en een aantal moskeeën doet mee met buurtactiviteiten zoals Opzoomeren. De samenwerking in het kader van Opzoomeren verloopt goed. Turkse moskeeën hebben de meeste contacten met de buurt. Een aantal moskeeën heeft ervaren dat de acceptatie van de islam sinds 11

september 2001 afgenomen is. Mede daardoor is het aantal moskeeën dat meewerkt aan de interreligieuze dialoog met de kerken en de synagogen groot.

De waardering voor de samenwerking met welzijnsinstellingen is wisselend, eenderde van de moskeeorganisaties is daarover positief, eenderde is negatief en eenderde zit daartussenin. De negatieve waardering heeft vooral betrekking op het gevoel niet serieus genomen te worden, of uitsluitend beschouwd te worden als een religieuze instelling.

Een aantal organisaties werkt samen met de ouderenzorg en is hier positief over. Diverse moskeebesturen zouden activiteiten voor hun achterban willen organiseren in een welzijnsinstelling of buurthuis, maar, dit lukt niet, omdat instellingen aan reeds bestaande activiteiten voorrang geven. Opvallend is dat veel moskeebesturen goed samenwerken met de GGD, de ROTEB en de politie. Deze instanties investeren in de samenwerkingsrelatie met de moskeeën en dat wordt positief gewaardeerd.

De maatschappelijke rol

Alle moskeebesturen vinden dat hun achterban moet integreren in de Nederlandse samenleving, met behoud van hun moslimidentiteit. Men interpreteert de islam binnen de westerse context en daarbinnen passen, naast traditionele waarden als naastenliefde, tolerantie en gastvrijheid ook waarden als individuele keuzevrijheid, gelijke rechten voor vrouwen en acceptatie van anders denkkenden. Tweederde van de moskeeën wil daar zelf een bijdrage aan leveren. Dit zijn de Turkse, Pakistaanse, Bosnische en Somalische moskeeën evenals de Marokkaanse AI Mohcinine moskee. Deze moskeeën willen zich in de eerste plaats inzetten voor een beter begrip van Nederlanders voor de islam. Dit verklaart mede het grote aantal moskeeën dat meedoet aan de interreligieuze dialoog. Daarnaast willen zij een rol spelen bij de opvoeding en het schoolsucces van de jongeren. Ze maken zich zorgen over de schooluitval, de verleidingen van westerse samenleving en de jeugdcriminaliteit. Dit verklaart het grote aantal educatieve en recreatieve activiteiten voor jongeren. Ten slotte willen ze, samen met andere instellingen en de deelgemeente, meedenken over de aanpak van actuele maatschappelijke problemen en hierover voorlichting geven aan hun achterban. De moskeebesturen vragen in ruil daarvoor erkenning van de overheid voor hun maatschappelijke rol en liefst ook subsidie.

Vier moskeeorganisaties, die hun maatschappelijke rol op een verschillende wijze vormgeven, worden geportretteerd in hoofdstuk 6. Het zijn de Gultepe (Turks/Diyanet), de Iskender Pasa (Turks/Milli Gorus), Minhadjulquran (Pakistaans) en AI Mohcinine (Marokkaans).

Deelgemeentelijk beleid

Rotterdamse moskeeën zijn vooral terug te vinden in de deelgemeenten Charlois, Delfshaven, Feijenoord en Noord. Die deelgemeenten zijn op de hoogte van de

sociaal-culturele en educatieve activiteiten van moskeeën. Zij onderschrijven de intermediaire rol van moskeeën en menen dat via moskeeën bewoners betrokken kunnen worden bij het beleid. Toch zijn er geen structurele contacten tussen moskeorganisaties en deelgemeenten. De deelgemeenten hanteren als uitgangspunt dat alleen sociaal-culturele activiteiten die georganiseerd worden door algemene instellingen (d.w.z. instellingen die open staan voor iedereen, ongeacht geloof, ras of sekse) voor subsidie in aanmerking komen. Alleen als bepaalde groepen niet bereikt worden door de algemene instellingen komen zelforganisaties in beeld. De deelgemeenten hebben geconstateerd dat de islamitische bevolkingsgroep door de algemene welzijnsinstellingen niet wordt bereikt en zijn er daarom toe overgegaan emanciperende en participatiebevorderende activiteiten in de sociaal-culturele centra van de moskeeën te subsidiëren. De wijze waarop dit gebeurt, verschilt per deelgemeente. Soms gaat het om subsidie aan een onderwijsinstelling voor taalles in de moskee, soms om gesubsidieerde banen, soms om subsidie voor een of meer activiteiten. In de regel wordt als voorwaarde voor subsidie gesteld dat de activiteiten georganiseerd moeten worden door een aparte rechtspersoon. Daarom is door een aantal moskeeën een apart islamitisch sociaal-cultureel centrum opgericht. Het kan zijn dat deze islamitische sociaal-culturele centra zich op den duur ontwikkelen tot algemene instellingen.

De meeste moskeebesturen ervaren de contacten met de deelgemeenten als matig. Als belangrijk probleem wordt gezien dat de deelgemeenten niet, of erg laat, reageren op verzoeken voor subsidie of om hulp. Ook menen moskeebesturen dat er bij deelgemeenteambtenaren weinig kennis van en begrip voor de islam bestaat. Moskeebestuurders vinden bovendien dat subsidieregels onduidelijk zijn en deelgemeenten weinig medewerking verlenen bij het vinden van ruimtes voor activiteiten. Toch zien moskeebestuurders ook hun eigen tekortkomingen, waarbij ze vooral het gebrek aan taal- en aan onderhandelingsvaardigheden in de Nederlandse context noemen. Via cursussen hopen bestuurders daar wat aan te doen. De deelgemeenten vinden op hun beurt dat de moskeebesturen zich beter moeten verdiepen in de regelgeving en zich beter moeten houden aan afspraken.

CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

1. De Turkse, Pakistaanse, Bosnische en Somalische moskeeën kunnen een intermediaire rol spelen bij de opvoeding en de inburgering van moslimjongeren met deze achtergrond. De Surinaamse, Indonesische en de meeste Marokkaanse moskeeën beperken zich tot religieuze en culturele activiteiten en spelen geen intermediaire rol.

Misschien gaat de AI Mohcinine moskee een uitzondering vormen. Voor de Marokkaanse jongeren spelen zelforganisaties een intermediaire rol. De deelgemeenten zouden de samenwerking tussen de moskeeën die een intermediaire rol willen spelen, inclusief hun sociaal-culturele centra, en de algemene instellingen

moeten stimuleren. De algemene instellingen kunnen de islamitische sociaal-culturele centra ondersteunen bij hun activiteiten en het opstellen van subsidieverzoeken. Dit kan ook leiden tot meer gezamenlijke activiteiten en een andere prioriteitstelling bij de algemene instellingen.

2. Er wordt door de moskeeorganisaties geen speciale aandacht besteed aan probleemjongeren, zoals drop-outs of drugsgebruikers.

Instellingen voor jeugdhulpverlening zouden veel meer met moskeeën kunnen samenwerken om jongeren op het goede spoor te houden of weer te krijgen. De moskeeën kunnen problemen vroegtijdig signaleren en de jeugdhulpverlening introduceren bij gezinnen.

3. In de moskeeën komen veel islamitische ouderen die weinig afweten van de Nederlandse gezondheidszorg. Bijna alle moskeeën hebben een ontmoetingsruimte voor ouderen. De moskee blijkt voor de ouderenzorg een goede plaats te zijn voor voorlichting.

Het ouderenwerk zou vaker voorlichting kunnen geven in moskeeën over de mogelijkheden van de Nederlandse ouderenzorg. De moskeebesturen die een intermediaire rol ambiëren zouden meer tijd moeten investeren in contacten met de ouderenzorg.

4. De moskeeën zijn vrijwilligersorganisaties. Het wegvallen van enkele enthousiaste vrijwilligers betekent gewoonlijk het verdwijnen van de activiteit. Bovendien komen de begeleiders problemen tegen waar ze geen oplossing voor weten. Er is behoefte aan meer professionele ondersteuning. Dan kan het gaan om praktische ondersteuning bij zaken als de boekhouding en de automatisering, maar ook om inhoudelijke ondersteuning, bijvoorbeeld op een gebied als vrouwenemancipatie.

En moskeebestuur zou, met behulp van de deelgemeente, ook niet-islamitische autochtone buurtbewoners kunnen werven voor bijvoorbeeld taalles of huiswerkbegeleiding.

Beroepskrachten van algemene welzijnsinstellingen in de deelgemeenten zouden moskeevrijwilligers meer kunnen ondersteunen, bijvoorbeeld door een wekelijks spreekuur, waarop vrijwilligers problemen kunnen bespreken.

5. Het is begrijpelijk dat moskeebesturen met relatief veel dertigers een grotere maatschappelijke rol spelen dan de andere moskeebesturen. Voor hen spelen belemmeringen als taal- en onderhandelingsvaardigheden minder sterk. Toch voelen ook zij zich vaak de mindere van de professionele deelgemeenteambtenaren. Andere belemmeringen bij het ontwikkelen van de

maatschappelijke rol zijn het gebrek aan afstemming tussen de (Turkse) moskeeën onderling, evenals misverstanden ten gevolge van wederzijds gebrek aan kennis.

Moskeebesturen, vooral de Turkse, zouden hun maatschappelijke activiteiten meer op elkaar kunnen afstemmen en meer gezamenlijk moeten optrekken richting deelgemeente. Moskeebesturen die een maatschappelijke rol willen spelen, moeten meer investeren in de samenwerking met de buurt en de deelgemeente.

Communicatieve en onderhandelingsvaardigheden kunnen vergroot worden door trainingen, bijvoorbeeld bij TRAIN en SPIOR. Een deelgemeente zou af en toe een werkbezoek kunnen brengen aan de moskeeën, om problemen te bespreken en het subsidiebeleid uit te leggen. Voor functionarissen van deelgemeenten kan een cursus over de islamitische cultuur en de rol van de moskee als islamitisch sociaal-cultureel centrum zinvol zijn.

6. De moskeeën en de met hen verbonden sociaal-culturele centra zijn mannenbolwerken. Voor meisjes is de kloof tussen de waarden en normen thuis en de buitenwereld groter dan voor jongens. De vrouwenafdelingen spelen in een aantal gevallen een intermediaire rol bij het oplossen van persoonlijke problemen bij vrouwen en meisjes. Zij kunnen een bijdrage leveren aan de emancipatie van vrouwen, mits zij steun krijgen van organisaties als de Stichting Platform Islamitische Organisaties Rijnmond (SPIOR) en de Stichting Marokkaans Arabisch Cultureel Centrum voor Vrouwen (SMACCV).

Nagaan of het vrouwenwerk van SPIOR en SMACCV meer emancipatie bevorderende activiteiten voor moslimvrouwen op kunnen zetten in samenwerking met de vrouwengroepen van de moskeeën .

7. De gemeente subsidieert christelijk en humanistisch maatschappelijk activeringswerk (MA-werk). Onder MA-werk wordt verstaan het ondersteunen en activeren van groepen vrijwilligers die zich inzetten voor mensen in een achterstandsituatie: een voorbeeld is het werk van de Pauluskerk. Aan een dergelijke tweede lijnsfunctie is ook bij de moskeeën behoefte ten behoeve van de werving en de training van vrijwilligers ten behoeve van specifieke projecten om probleemjongeren uit de eigen kring op te vangen.

SPIOR zou zo'n maatschappelijke activeringsfunctie kunnen ontwikkelen. Bij SPIOR zijn echter niet alle moskeeororganisaties aangesloten. Mede daarom zou het beter zijn als er op termijn zelfstandig islamitisch MA-werk komt. Een zelfstandige organisatie heeft bovendien als voordeel dat deze zich geheel op die taak kan concentreren en sneller kan inspelen op nieuwe ontwikkelingen.

8. De Mevlana moskee is de enige moskee die in staat en bereid is een kinderopvangvoorziening in de moskee onder te brengen. Er zijn waarschijnlijk voldoende kinderen voor een dergelijke opvang. Ook zijn er voldoende vrouwen die een opleiding tot crècheleidster willen volgen.

Nagaan of een experiment met een kinderopvangvoorziening in de Mevlana moskee mogelijk is, bijvoorbeeld gekoppeld aan taallessen en/of inburgeringcursussen voor vrouwen. Ook zou het gemeentebestuur moslimvrouwen kunnen stimuleren een opleiding tot crècheleidster of peuterspeelzaalleidster te volgen.

9. De inburgeringcursus voor Rotterdamse imams voldeed aan een grote behoefte bij de imams en draagt bij aan de inburgering van de moskeegemeenschap. Ook moskeebesturen hebben behoefte aan een op hun situatie toegeschreven inburgeringcursus en Nederlandse les.

Gezien de grote behoefte aan inburgeringcursussen bij imams en moskeebesturen deze groep voorrang geven bij het volgen van dergelijke cursussen, vanwege hun sleutelpositie in de moslimgemeenschap.

10 Een betere samenwerking tussen deelgemeente, welzijnsinstellingen en moskeeën kan er toe leiden dat de moskeeën ruimte buiten de moskee aangeboden krijgen voor hun activiteiten en daardoor minder behoefte hebben om te verhuizen. Los van dit tekort aan ruimte heeft ruim twee derde van de moskeeën af en toe behoefte aan een grote ruimte voor feesten en conferenties.

Wijkgebouwen, scholen en buurthuizen zouden vaker hun deuren kunnen openen voor de activiteiten van deze groep. Gemeentelijke instellingen met een grote zaal, waaronder de Doelen, bibliotheken en theaters zouden meer ruimte moeten kunnen inbouwen voor het verhuren van een zaal tegen een non-profit tarief.

Tot zover de samenvatting, conclusies en aanbevelingen van het rapport, te bestellen bij info@cos.nl . [COS, Postbus 21323](mailto:info@cos.nl)
[3001 AH Rotterdam](mailto:info@cos.nl)

Op dit rapport reageert in naam van SPIOR Ibrahim Spalburg, de directeur van dit platform.

Reactie van SPIOR op het rapport

SPIOR, het platform van islamitische organisaties waarbij rond de veertig islamitische organisaties zijn aangesloten, is ingenomen met de bevindingen van het onderzoeksrapport “De maatschappelijke rol van de Rotterdamse moskeeën”.

Uit het onderzoek (COS, 2003) blijkt dat dagelijks duizenden islamieten de voorzieningen als moskee gebruiken. Ruim 21.000 Rotterdamse islamieten gaan zeer regelmatig naar een moskee; 7.500 mensen hiervan zijn actief bij de moskee betrokken. Dit laatste blijkt uit het feit dat zij financiële offers brengen in de vorm van het betalen van contributie. Bovendien heeft het onderzoek uitgewezen dat de Rotterdamse moskeeorganisaties op het gebied van sociaal cultureel en maatschappelijk werk de laatste jaren actiever zijn geworden.

SPIOR vindt genoeg aanknopingspunten om de operationalisatie van de aanbevelingen van dit rapport ter hand te nemen en heeft reeds het initiatief genomen met alle moskeeorganisaties over dit onderzoeksrapport te overleggen.

Interactieve beleidsontwikkeling

SPIOR is van mening dat de moskeeorganisaties de potentie hebben om een nog actievere rol in de Rotterdamse samenleving te spelen dan nu het geval is. Een belangrijke eerste stap hiervoor is dat de moskeeorganisaties hun strategie veranderen van intern gerichte organisaties naar extern gerichte organisaties. Met deze koerswijziging wordt bedoeld dat deze organisaties bij hun activiteiten niet alleen de eigen achterban als referentiekader nemen, maar zich breed oriënteren. Men zou in staat moeten willen zijn om projecten te ontwikkelen en zelf te kijken op welke terreinen men het initiatief kan nemen. SPIOR wil zich de komende jaren inzetten om Rotterdamse moskeeorganisaties te ondersteunen bij het vervullen van deze functie, door aan onderstaande punten te werken.

Bundeling van kennis

De moskeeorganisaties zijn zeer divers. Deze diversiteit heeft te maken met hun organisatievormen, karakteristieken van hun achterban, samenstelling van hun bestuur en activiteiten die zij organiseren. De diversiteit bestaat ook in de kernactiviteiten van de moskee organisaties. Bij de activiteiten van sommige organisaties ligt het accent op de kinderen, bij andere op de jongeren. Turkse organisaties richten zich bijvoorbeeld meer op directe activiteiten voor jongeren en op maatschappelijke activiteiten. Marokkaanse organisaties zien hun kernactiviteiten meer als het scheppen van voorwaarden voor mensen om hun godsdienstbeleving tot uiting te brengen. Bovendien houden sommige organisaties zich bezig met maatschappelijke thema's, zoals milieu- en arbeidsmarktgerichte activiteiten. Het SPIOR zou de instantie kunnen zijn waar alle kennis gebundeld en beschikbaar gesteld wordt aan andere organisaties. Zo kunnen de organisaties elkaars kennis gebruiken. Voor dit doel moet de uitwisseling van informatie geïntensiveerd worden. Een eerste stap hiervoor is dat er een sociale kaart van activiteiten van moskeeën gemaakt wordt. Het onderzoeksrapport "De maatschappelijke rol van de Rotterdamse moskeeën" biedt een goede basis hiervoor.

SPIOR zou verder aan de hand van een aantal actuele thema's bijeenkomsten kunnen organiseren waarbij informatie-uitwisseling plaats vindt. Ten slotte kan personele uitwisseling tussen de moskeeën gestimuleerd worden met het doel om bepaalde activiteiten te begeleiden.

Duidelijke rol bij sociale cohesie

Een veel gehoord punt van kritiek is, dat allochtonen niet deelnemen aan de activiteiten die door algemene instellingen ontwikkeld en uitgevoerd worden. Zij zouden niet geïnteresseerd zijn in het oplossen van problemen in buurten en wijken. Islamitische bewoners nemen niet veel deel aan de reguliere activiteiten van buurtgebonden organisaties en hun participatiegraad is vaak lager dan bij autochtonen. Tegelijkertijd is de participatie van islamitische allochtone bewoners aan de activiteiten van hun eigen organisaties zeer hoog.

Stedelijk worden veel acties ontwikkeld waarbij voor de uitwerking de deelname van allochtone bewoners wordt verwacht. Met een dergelijke topdown benadering krijgt men echter geen aansluiting bij islamitische allochtone bewoners.

Een voorbeeld hiervan zijn de acties die in het kader van de bevordering van de sociale cohesie ontwikkeld zijn. Uit verschillende onderzoeken blijkt dat sociale cohesie vaak ontbreekt in buurten waar moskeeorganisaties actief zijn.

Sociale cohesie is de binding tussen mensen. Het gaat daarbij om de samenhang tussen individuen binnen groepen, maar ook om de samenhang tussen groepen. De leefbaarheid en de sociale veiligheid in wijken en buurten is afhankelijk van een bepaalde mate van onderlinge verdraagzaamheid, respect en solidariteit binnen en tussen verschillende bevolkingsgroepen. Sociale cohesie kan versterkt worden door het versterken van de sociale infrastructuur. De 'sociale infrastructuur' kan als volgt omschreven worden:

"Het geheel van organisaties, diensten, voorzieningen en betrekkingen die het mogelijk maken dat mensen in redelijkheid in sociale verbanden kunnen leven en participeren in de samenleving". Daarmee is het bevorderen van participatie en sociale cohesie een belangrijke functie van de sociale infrastructuur. Uit onderzoek (COS-de Jong) blijkt dat er geen verschil is tussen autochtonen en Turken wat betreft hun opvatting over de buurt en over omgangsvormen in een buurt. Toch blijkt in de praktijk dat allochtone islamieten en autochtonen niet in dezelfde mate deelnemen aan activiteiten die tot doel hebben sociale cohesie te bevorderen.

Moskeeorganisaties kunnen een duidelijke rol spelen in het versterken van de sociale cohesie in buurten. Het gaat om de versterking van de samenhang tussen individuen binnen groepen, maar ook om de samenhang tussen groepen en het bevorderen van de leefbaarheid en de sociale veiligheid in wijken en buurten. Sociale cohesie kan versterkt worden door het versterken van de sociale infrastructuur.

Moskeeorganisaties zijn partners bij uitstek om zich bezig te houden met het bevorderen van sociale cohesie, want moskeeorganisaties vormen het belangrijkste kapitaal van de sociale infrastructuur van islamitische burgers. Wat hiervoor nodig is, is een betere aansluiting tussen moskeeorganisaties en bestaande initiatieven van algemene instellingen met het doel processen van participatie, sociale cohesie en integratie op wijkniveau te bevorderen en te versterken.

Moskeeorganisaties genieten meestal het vertrouwen van hun achterban. Door deze vertrouwenspositie kunnen zij hun achterban begeleiden in een integratie of emancipatieproces.

Dit kunnen zij echter niet alleen. Zij moeten daarbij ondersteund worden door SPIOR en de algemene instellingen.

Concluderend kunnen we zeggen dat de moskeeorganisaties een kans bieden om de sociale cohesie op buurt- en wijkniveau, de emancipatie en de inburgering van islamitische allochtonen te bevorderen. Deze kans moeten we samen aangrijpen.

Benutten van de intermediaire rol van de moskeeorganisaties

Het afgelopen decennium hebben moskeeorganisaties zich ontwikkeld tot stabiele peilers in de diverse islamitische gemeenschappen. Dit blijkt uit het feit dat dagelijks duizenden islamieten de voorzieningen als moskee gebruiken. Zoals reeds opgemerkt blijkt uit onderzoek, dat het gaat om 21.000 mensen, van wie 7.500 mensen heel actief zijn. Moskeeorganisaties bieden als intermediair een enorme kans bij het dichten van de informatiekloof tussen (gemeentelijke) organisaties en hun achterban. Het SPIOR kan bovendien een grotere rol spelen bij het activeren van deze mensen. Hun positie maakt het SPIOR en de moskeeorganisatie mogelijk om een sterke intermediaire rol te spelen tussen hun achterban, de Rotterdamse islamieten, en de gemeentelijke instellingen. Deze intermediaire rol kan bijvoorbeeld zijn het omzetten van verticale communicatie tussen de overheid en islamitische bewoners in horizontale communicatie, door de mogelijkheid te scheppen dat gebruikers van moskeeën elkaar informeren over maatschappelijke ontwikkelingen. Deze intermediaire rol zou vooral gericht ingezet moeten worden om de thuiswereld en de buitenwereld van jongeren dichter bij elkaar te brengen.

Inburgeringsinitiatieven voor de achterban

Het rapport toont aan dat verschillende moskeeorganisaties af en toe aan het thema inburgeren aandacht besteden. Deze niet reguliere activiteiten hebben een voorlichtend karakter naar de achterban, waarbij men met behulp van externe deskundigen aan bepaalde aspecten van de Nederlandse samenleving aandacht besteedt. De moskeeorganisaties leveren dus zonder impulsen van buiten af bijdragen aan het vraagstuk van inburgering.

Het rapport maakt het inzichtelijk dat acht moskeeën taalcursussen organiseren. Deze worden vooral georganiseerd naar aanleiding van verzoeken van de achterban.

De rol die de moskeeorganisaties kunnen spelen bij de inburgering van hun achterban is een belangrijke. De inburgering van nieuwkomers maar ook van oudkomers kan gezien worden als een zaak van voornamelijk allochtonen zelf. Allochtonen zouden gestimuleerd moeten worden om zich in te zetten voor zulke activiteiten. Dat is essentieel voor het draagvlak van hun aanwezigheid in deze samenleving.

De overheid zou hiervoor overigens de voorwaarden moeten scheppen door onder voldoende andere cursussen aan te bieden. Ook zou er een samenwerking moeten komen tussen gemeentelijke instellingen, zoals SOZAWE en de moskeeorganisaties. Inburgering kan ook opgevat worden als maatschappelijke activering. Door verschillende deskundigen (GGD Rotterdam e.a.) wordt naar voren gebracht dat de groep langdurig werklozen steeds minder zelfvertrouwen krijgt en niet meer te motiveren is voor vrijwilligerswerk. Het gevolg hiervan is dat men in een isolement terechtkomt. Deze groep dient voldoende aandacht te krijgen om het zelfvertrouwen, het geloof in de eigen effectiviteit en de algemene lichamelijke en geestelijke fitheid te vergroten. Deze aandacht kan meer vanuit de moskeeorganisaties worden gegeven.

Doelgroep kinderen/ jongeren

Het is een feit dat vooral allochtone jongeren meer problemen hebben in deze samenleving en in bepaalde mate zelf problemen veroorzaken. Een van de oorzaken van de problemen die jongeren hebben is, dat jongeren en hun ouders een verschillende oriëntatie hebben. Ouders oriënteren zich vaak op het land van herkomst, de familie enzovoort. Jongeren oriënteren zich vaak op de individualistische Nederlandse samenleving. Volgens Berger zijn generatieconflicten permanente conflicten. De generatieconflicten bij allochtonen zijn veel dieper vanwege deze verschillen in oriëntatie op de samenleving. Hierdoor ontstaan bij jongeren vaak ook problemen met de loyaliteit.

Allochtone c.q. islamitische jongeren hebben ook veel achterstand in de samenleving. Het behoeft geen betoog dat hieraan eveneens gewerkt moet worden.

Een aantal moskeeën geeft in samenwerking met bijvoorbeeld de GGD voorlichting over opvoedingsproblemen. Ook organiseren deze instellingen vaak diverse activiteiten voor jongeren. Moskeeorganisaties gaan verschillend om met het jongerenvraagstuk. Door uitwisselingsprojecten te organiseren, zouden moskeeorganisaties van elkaar kunnen leren. Ook kunnen zij elkaar helpen bij het organiseren van opvoedingsondersteunende activiteiten.

Verder kan de samenwerking met instanties die zich bezig houden met jongerenproblematiek verbeterd worden. Deze instanties kunnen moskeeorganisaties als ingang gebruiken bij discussies of activiteiten.

Uit het jeugdmonitor-onderzoek van de GGD Rotterdam komt naar voren dat veel allochtone jongeren aanzienlijk meer problemen hebben dan autochtone leeftijdsgenoten. Zij zijn bijvoorbeeld somberder, voelen zich onveiliger en dragen meer wapens. Het moet als een gemiste kans beschouwd worden, dat met de uitkomsten van dit onderzoek moskeeorganisaties niet meer hieraan doen. De moskeeorganisaties kunnen een actievere rol spelen bij de aanpak van problemen van jongeren.

Omdat de ouders van deze jongeren vaak bezoekers van moskeeën zijn, kunnen de moskeeën de ouders gemakkelijk benaderen. Op deze manier kunnen ze veel aan preventie doen. Tegelijkertijd kunnen aangesloten organisaties jongeren trainen,

zodat ze weerbaarder gemaakt worden tegen de verleidingen van criminele organisaties.

Ouderen in een sociaal isolement

Intermediaire kaders uit de buurt signaleren een toenemende eenzaamheid bij ouderen (GGD Rotterdam), vooral bij allochtone ouderen. Het blijkt dat ook allochtonen maatschappelijk trends zoals individualisering volgen. De zorginstellingen hebben hier niet in voldoende mate rekening mee gehouden. Uit het onderzoek blijkt dat moskeeën een essentiële ontmoetingsplaats vormen voor de allochtone islamieten en vaker door de ouderen gebruikt worden dan door jongeren. De meeste moslim ouderen weten niet welke voorzieningen er zijn en onder welke voorwaarden ze van deze voorzieningen gebruik kunnen maken. Bovendien blijkt uit het onderzoek dat moskeeën een groeiende interesse hebben in de zorgvraag van ouderen en daarom verschillende voorlichtingsactiviteiten organiseren. Deze voorlichting heeft een groot bereik aangezien veel ouderen dagelijks in de moskee komen.

Er zou voorts aandacht besteed moeten worden aan de versterking van bestaande sociale netwerken waarvan de mantelzorginstellingen deel uitmaken.

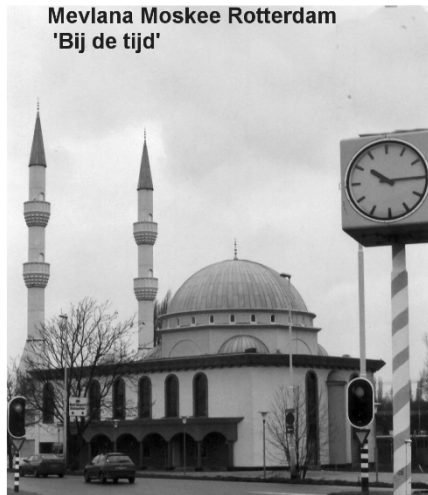
Verbetering huisvestings situatie

De huisvestings situatie van moskeeorganisaties is de afgelopen jaren enorm verbeterd. Toch blijkt dat de helft van de organisaties hun huisvesting als problematisch ervaart. Naar verwachting zal dit de komende jaren toenemen. Er is opnieuw een inhaalslag nodig om de huisvesting te verbeteren. Binnen de betreffende organisaties moeten deze problemen in kaart worden gebracht. Vervolgens moet een plan opgesteld worden om deze problemen op te lossen. In sommige gevallen zal tussen de moskeeorganisaties en de gemeentelijke diensten bemiddeld moeten worden.

Verbetering van imago

De identiteit van de moskeeorganisaties is dat deze organisaties levensbeschouwelijke organisaties zijn die op grond van hun religieuze opvattingen het mogelijk maken dat hun geloofsgenoten hun religie kunnen beleven. Daarnaast zien deze organisaties zichzelf als instanties die mensen ondersteunen bij de oplossing van maatschappelijke problemen en leden bijstaan in hun ontwikkeling en ontplooiing. Het begrip imago wordt hierbij opgevat (volgens van Riuel) als een meer of minder uitgekristalliseerd beeld over een bepaald object in het hoofd van mensen. Het imago van moskeeorganisaties is dat deze organisaties vaak worden gezien als intern gerichte, repressieve organisaties, die zich niet zo veel aantrekken

van maatschappelijke ontwikkelingen c.q. problemen in de samenleving. De laatste twee jaar is het imago van moskeeorganisaties en islamieten verder verslechterd. Er bestaat dus een discrepantie tussen de identiteit van de moskeeorganisaties en het imago bij de externe omgeving. Moskeeorganisaties zullen moeten werken aan het verbeteren van hun imago.

Zij zullen zich meer open moeten stellen voor de kritiek van anderen en beter moeten communiceren met andere delen van de samenleving dan hun eigen achterban over actuele ontwikkelingen en maatschappelijke vraagstukken.

Ze zullen dus zelf met initiatieven moeten komen om bijvoorbeeld over bepaalde thema's na te denken of te bedenken welke acties rond bepaalde thema's moeten worden ondernomen.

Alle moskeeorganisaties kunnen meer verantwoordelijkheid nemen voor het

communiceren met hun omgeving. Bijvoorbeeld door betere samenwerking en coalities aan te gaan met overige instellingen.

In de praktijk organiseren ze veel activiteiten in die richting. Maar door onder meer de gekozen communicatiekanalen komt de boodschap niet over bij omwonenden. Een belangrijke verbetering van de communicatie kan zijn het aanwijzen van Nederlands sprekende personen als spreekbuis van de organisatie voor de omgeving. Ten slotte zou SPIOR de moskeeorganisaties kunnen ondersteunen bij de ontwikkeling van een eigen visie. Organisaties zouden zich moeten afvragen waartoe zij op de aarde zijn. Vanuit deze visie moeten zij vertrouwen uitstralen.

Voorgenomen acties:

Zoals hierboven aangegeven is, kunnen de moskeeorganisaties een nog duidelijker rol in de Rotterdamse samenleving spelen dan nu het geval is. Alleen zijn moskeeorganisaties nu niet toegerust om deze taak te vervullen. Hiervoor moeten deze organisaties ondersteund worden. Deze ondersteuning kan soms intern, soms extern geregeld worden. Met intern wordt bedoeld, dat in sommige organisaties goed opgeleide jongeren actief zijn. Maar deze jongeren missen soms de extra kennis om in dit proces een goede rol te vervullen. Of zij worden niet gevraagd of ze voelen zich niet geroepen om een dergelijke rol op zich te nemen. In andere gevallen moet externe ondersteuning worden gegeven, door bijvoorbeeld tijdelijk iemand aan te trekken. Deze externe kracht kan bijvoorbeeld een stagiaire van een hogeschool of universiteit zijn.

SPIOR treedt met alle (koepel) organisaties van islamitische organisaties in overleg over bovenvermelde actiepunten. Er zullen afspraken worden gemaakt over de punten waaraan gewerkt zal worden. Dit overleg moet leiden tot duidelijke afspraken

met de islamitische organisaties, waarbij per onderwerp een actieprogramma gestart wordt. De fase van overleg wordt in december 2003 afgerond. Vanaf januari 2004 zal gewerkt kunnen worden aan de uitvoering.

In Rotterdam is sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw tot aan de verkiezingen van 2002 een prudent en pragmatisch beleid gevoerd met betrekking tot de in de stad wonende moslims en hun godsdienst. Eraan ten grondslag heeft steeds gelegen het besef dat de islam voor deze immigranten belangrijk was en dat met de groei van de islamitische bevolking ook de ruimte voor de eredienst zou moeten meegroeien.

SPIOR

Sinds 1988 kent Rotterdam de Stichting Platform Islamitische Organisaties Rijnmond. Dit platform zou "de emancipatie en participatie dienen" van soennitische moslims in de regio Rotterdam. Het platform kwam tot stand met actieve steun van het Rotterdamse gemeentebestuur. De meeste islamitische organisaties zijn erbij aangesloten. In 2002 waren er al 42 plaatselijke en regionale organisaties lid van.

Van de aanvang af waren sji'itische moslims, Alevieten en de Ahmadiyya-beweging uitgesloten, maar sinds midden jaren negentig maakt ook de Diyanet geen deel meer uit van de organisatie. Ondanks voorzichtige lijmpogingen van de kant van de gemeente is dit zo gebleven.

De belangrijkste taken van SPIOR zijn (1) de aangesloten organisaties met activiteiten ondersteunen, (2) het opzetten en uitvoeren van projecten voor de moslimgemeenschap en (3) het verzorgen van een open communicatie met de samenleving.

Voor de eerste en belangrijkste taak worden kadertrainingen georganiseerd en verzorgt SPIOR de ID-banen bij de aangesloten organisaties. Ook heeft SPIOR veel energie gestoken in vrouwenafdelingen en in de ondersteuning van aparte islamitische vrouwenorganisaties. Met haar hulp zijn in 2001 drie nieuwe vrouwenorganisaties opgericht. De vrouwenraad van SPIOR is aangesloten bij de Rotterdamse Vrouwen Raad.

Voorbeelden van projecten voor de moslimgemeenschap zijn het godsdienstonderwijs op openbare scholen, huiswerkbegeleiding in moskeeën, bijscholing van vrouwen zodat ze in de thuiszorg kunnen werken, pleegzorg en huiskamerbijeenkomsten voor meiden.

De derde taak, de open communicatie met de samenleving, heeft SPIOR zich gesteld met het oog op vreedzaam samenleven van verschillende geloofsovertuigingen. Van SPIOR is het initiatief uitgegaan voor een structureel overleg tussen kerken en moskeeën in de deelgemeente Delfshaven. Er is een nieuwe groep 'bruggenbouwers' uit voortgekomen.

Voor de gemeente Rotterdam is SPIOR in de jaren van haar bestaan een gesprekspartner geweest en in het moskeebeleid ook een hulp bij de nieuwbouw en verbouw.

Moskeebeleid

Het Rotterdamse moskeebeleid dateert van 1992 en is een kind van de stadsvernieuwing. Stadsvernieuwing houdt in de eerste plaats verbetering in van woonomstandigheden. In Rotterdam heeft stadsvernieuwing ook altijd verbetering

van voorzieningen betekend. Met de bewoners werden ook waar mogelijk de winkels, de bedrijfsruimten, de club- en buurthuizen, de medische en sociale praktijkruimten en de scholen beter gehuisvest ... en dus ook de moskeeën.

Inmiddels telt Rotterdam zevenendertig moskeeën (17 Turkse, 6 Marokkaanse, 4 Pakistaanse, 4 Surinaamse, 3 Javaanse, 1 Bosnische en 2 Somalische), waarvan de meeste dankzij het beleid nu goed of redelijk zijn gehuisvest of dit binnenkort zullen zijn. Zo simpel als dit klinkt, als ware het gewoon een deel van de routine, zo is het in de praktijk niet helemaal geweest. De meeste moskeebesturen bleken bepaald geen professionele opdrachtgevers voor nieuwbouw te zijn en de steun van de gemeentelijke coördinator en de hulp van SPIOR waren meestal onontbeerlijk om tot resultaat te komen. Bij een van de hoofdoelen van het beleid, de vestiging van 4 grote moskeeën in de stad, twee op de linker- en twee op de rechter Maasoever, bleek nog een ander probleem. Niet elke buurt en niet elk deelgemeentebestuur zit op een groot gebouw voor de islamitische eredienst te wachten. Weerstand van bewonersorganisaties en omwonenden moest overwonnen worden bij de verbouwing van de voormalige Van Oldebarneveldtschool aan het Afrikaanderplein tot Kocatepe-moskee. Bij de nieuwbouw van de Essalaam-moskee in Hillesluis leidde de financiering door een Sjeikh uit Dubai en zijn voorwaarde van grondeigendom tot enig politiek rumoer; al was in deze beide gevallen de medewerking van de deelgemeente Feijenoord voorbeeldig.

In het geval van een grote Marokkaanse moskee in Crooswijk ging het hele feest niet door, omdat de deelgemeente Kralingen-Crooswijk geen zin had om mee te werken en de twee betrokken moskeebesturen het hoofd in de schoot legden. Eigenlijk heel soepel is de nieuwbouw van de Mevlana-moskee in Het Nieuwe Westen verlopen. Deze eerste moskee in Nederland met twee minaretten siert inmiddels ook menige publicatie. Ook heel veel kleinere moskeeën in bovengenoemde opsomming hebben inmiddels door verbouwing van voormalige scholen of kerken een fatsoenlijke behuizing gekregen.

Sociale rol van moskeeën

Het Rotterdamse moskeebeleid is met deze stand van zaken op een redelijke manier afgesloten. Er wordt geen bijzonder beleid meer gevoerd op het punt van de bouw van islamitische godshuizen. Wel is er, nog in opdracht van het vorige gemeentebestuur, een onderzoek gedaan naar het sociale werk dat door moskeeën gedaan wordt. Dit onderzoek is vorig jaar afgerond en heeft onder meer de volgende bevindingen opgeleverd.

De Turkse, Pakistaanse, Bosnische en Somalische moskeeën kunnen een intermediaire rol spelen bij de opvoeding en de inburgering van moslimjongeren met deze achtergrond. De Surinaamse, Javaanse en de meeste Marokkaanse moskeeën beperken zich tot religieuze en culturele activiteiten en spelen geen intermediaire rol. Er wordt door de moskeeorganisaties geen speciale aandacht besteed aan probleemjongeren, zoals drop-outs of drugsgebruikers.

Bijna alle moskeeën hebben een ontmoetingsruimte voor ouderen. Voor de ouderenzorg blijkt de moskee een goede plaats te zijn om voor te lichten.

De moskeeën zijn vrijwilligersorganisaties. Het wegvallen van enkele enthousiaste vrijwilligers betekent gewoonlijk het verdwijnen van de activiteit. Er is behoefte aan professionele ondersteuning. Logischerwijs spelen moskeebesturen met relatief veel

dertigers een grotere maatschappelijke rol dan de andere moskeebesturen. Toch wordt ook daar door gebrek aan kennis en ontbrekende samenwerking nog veel aan mogelijkheden misgelopen.

De moskeeën zijn mannenbolwerken. De vrouwenafdelingen spelen in een aantal gevallen een intermediaire rol bij het oplossen van persoonlijke problemen bij vrouwen en meisjes. Voor een bijdrage aan de emancipatie van vrouwen zouden zij steun van meer professionele, gesubsidieerde organisaties moeten krijgen. Er is bij de moskeeën behoefte aan een tweedelijnsfunctie, maatschappelijk activeringswerk, zoals die ook in christelijke en humanistische varianten voorkomt. Denk aan de werving en training van vrijwilligers die met probleemjongeren kunnen omgaan.

Er is één moskee die bij de moskee een kinderopvang kan en wil inrichten, de Mevlana.

De inburgeringscursus voor imams voorziet in een grote behoefte en wordt op prijs gesteld. Ook moskeebesturen hebben behoefte aan een op hun situatie toegeschreven inburgeringscursus en Nederlandse les.

De vraag die uit dit onderzoek is voortgekomen, is of het sociale werk dat moskeeën doen steun van de gemeente – c.q. de deelgemeenten – verdient. In beginsel zou het antwoord positief moeten zijn als

- de activiteiten in een behoefte voorzien die anderszins niet wordt bevredigd
- ze controleerbaar en meetbaar zijn
- ze algemeen toegankelijk zijn.

Het onderzoeksrapport doet een reeks aanbevelingen, die aansluiten bij de bevindingen en die er grosso modo op neerkomen, dat de gemeente niet te aarzelend moet zijn om moskeeën hun sociale werk te laten doen, maar dit dan wel op een meer professionele basis en liefst in samenwerking met andere organisaties. Hierbij kan het voorbeeld van christelijke en humanistische, verzelfstandigde welzijnsorganisaties leidraad zijn. De gestelde eisen moeten overeenkomen met de condities die ook aan andere, confessionele zowel als niet-confessionele welzijnsinstellingen worden gesteld.

Politieke premisses

Het Rotterdamse beleid tot aan de verkiezingen van 2002 heb ik prudent en pragmatisch genoemd. Dit houdt in ieder geval in dat het bestuur rekening houdt met de waarde die de islam voor een groot deel van de bevolking vertegenwoordigt. Het houdt ook rekening met de behoefte van de eredienst en laat of maakt hiervoor ruimte. Het betekent in de praktijk ook dat men organisaties die een islamitische grondslag hebben, erkent als gesprekspartner.

Maar soms is het nog iets meer geweest. Het gemeentebestuur heeft ook oog gehad voor de wens bij georganiseerde moslims om maatschappelijke verantwoordelijkheid te dragen en voor de feitelijke verantwoordelijkheid die men al op zich had genomen. En tenslotte heeft het Rotterdamse gemeentebestuur met het programma *Veelkleurige Stad* (1998 - 2002) ook nadrukkelijk ruimte gezocht voor de culturele expressie van verschillende bevolkingsgroepen, reden waarom duidelijk herkenbare moskeeën op zichtlocaties wenselijk werden gevonden. Met de joyeuze entree van Leefbaar Rotterdam in de gemeenteraad en in het college is hierin het een en ander veranderd.

De culturele expressie van moslims wordt niet gestimuleerd, integendeel. De wethouder lijkt eerder het model van de schuilkerk voor ogen te hebben met zijn kritiek op de hoogte van minaretten en de raadsfractie heeft een hoofddoekjesverbod voor ambtenaren bepleit. Sleutelwoorden zijn 'integratie' en 'inburgering'. Men organiseert liever een debat over de islam dan met moslims. En dan is de strekking dat er aanpassing gevraagd wordt aan 'de Nederlandse waarden en normen'.

Tegelijkertijd echter heeft het college ook een programma *Mensen Maken De Stad*, dat gaat over sociale integratie en dat gericht is op 'meedoen'. Het zou erg in de lijn van dit programma liggen om ook moskeeën de ruimte te bieden om 'mee te doen'. Dit besef zou ik graag meer zien bij ons gemeentebestuur. Want algemeenheden uitwisselen over gelijkheid van man en vrouw, scheiding van kerk en staat, over moderniteit en achterlijkheid brengt geen vooruitgang; zeggen wat men denkt kan schadelijk zijn als men domme dingen denkt; een gratis mening debiteren is geen vorm van besturen; men kan het gevoel uitstralen dat men eigenlijk een andere bevolking wenst, maar men heeft geen andere; met deze bevolking zal het bestuur het moeten doen. En dan zal, als het op meedoen aankomt, een uitnodigende grondhouding nodig zijn - uitnodigend ook naar diegenen wier diepste overtuigingen met de islam verbonden zijn.

Herman Meijer is Partijvoorzitter GroenLinks en oud-wethouder van Rotterdam

Marokkaanse moskee Zaltbommel

Een multicultureel, multireligieus centrum

Thea van Blitterswijk

Tilburg-Noord: 1970-2000

Het stadsgebied Tilburg-Noord maakte in de afgelopen jaren enkele stormachtige ontwikkelingen door. Begin jaren '70 werd hier begonnen met de bouw van een enorm nieuw woningreservoir in een stadsgebied dat tot die tijd had bestaan uit een kleinere, hoofdzakelijke agrarisch gerichte woonwijk aan de rand van de stad. Centraal in de wijk vond het Wagnerplein met winkelcentrum, Zorgcentrum, kerkgebouw en een variatie aan organisaties met wijkfuncties een plaats. De komst van grote groepen allochtonen naar Tilburg-Noord in de jaren negentig heeft voor het gevoel van de bewoners de wijk sterk van karakter doen veranderen. Inmiddels heeft zo'n 35-40% van de wijkbewoners haar wortels buiten Europa liggen. Al geruime tijd geven bewoners van Tilburg-Noord aan dat de Gemeente Tilburg te weinig doet aan ontwikkelingskansen, onderhoud en leefbaarheid van de wijk. In 2002 besloot de Gemeente om een aanvang te maken met een ingrijpende reorganisatie van het 'hart van de wijk', het Wagnerplein, dat opnieuw een 'kloppend hart' zou moeten worden.

Parochie en Wagnerplein

De parochie Heikant-Quirijnstok heeft sinds de realisatie van het Wagnerplein op deze locatie een kerkgebouw, de Driekoningenkerk. Bovengenoemde veranderingen in de wijk en legio ontwikkelingen waar ook de parochie op wil reageren zijn aanleiding geworden om met de gemeente in gesprek te gaan over nieuwe kansen, nieuwe mogelijkheden van aanwezigheid van de levensbeschouwelijke organisaties in de wijk. En daarbij is van meet af aan uitgangspunt geweest om hierbij alle religies en culturen te betrekken. Het denken over de toekomstige functie en positie op het nieuwe 'kloppende hart', heeft geleid tot voorstellen aan de gemeente om bij de ontwikkelingen voor het Masterplan Wagnerplein al direct rekening te houden met een concept voor een multireligieuze, multiculturele ruimte. De gemeente is op dit voorstel ingegaan en inmiddels is van de Rijksoverheid een subsidie van bijna drie miljoen euro beschikbaar gesteld voor de ontwikkeling van deze plannen. In de subsidieaanvraag zegt de gemeente hierover het volgende: *'... Tegelijkertijd realiseert de gemeente Tilburg zich dat ze tot op heden de religie in herstructureringsprocessen heeft 'laten liggen'. Herstructurering heeft zich binnen de gemeente veelal beperkt tot de fysieke pijler in combinatie met de sociale pijler (samenwerken). Religie heeft hier tot op heden geen enkele rol gespeeld, terwijl religie nu juist een belangrijke rol in het leven van de mensen in de wijk vervult. Religie is voor de bewoners een gezamenlijke interesse, inspiratie en tijdsbesteding en daarmee een belangrijke mobiliserende factor voor samenwerking en het verhogen van kwaliteit van leefomgeving.'* Het gegeven dat het initiatief van dit project door de parochie Heikant-Quirijnstok is genomen betekende bijna vanzelfsprekend dat in het hele voorbereidingstraject de parochie nadrukkelijk is betrokken.

Wat staat ons voor ogen met dit multicultureel-multireligieus centrum? Het proces van toenemend religieus pluralisme lijkt, voor wat betreft deze wijk afgerond. Tilburg-Noord kent een veelheid aan bewoners uit vele landen in de wereld en daarmee zijn alle religies vertegenwoordigd. In deze situatie is het de vraag of je als kerken, als religieuze organisaties niet zou moeten streven naar veel meer samenwerking op plaatsen waar dit kan. Dit is niet altijd gemakkelijk, zo zijn in de praktijk de vertegenwoordigers van de moskeegemeenschap goed aanspreekbaar, maar is het gegeven dat de continuïteit van deze contacten toch meestal initiatief van de gevestigde christelijke kerken blijven. Daarnaast zien we groepen allochtonen christenen die gemeenschap vieren en vormgeven binnen de eigen cultuurgebonden structuren. Het leggen van duurzame contacten met het oog op de ontwikkeling van het nieuwe centrum op het Wagnerplein vraagt veel aandacht en inspanning. Verbreding van het netwerk is dan ook in de komende periode een belangrijke opdracht.

Op initiatief van de parochie nam de gemeente het voorstel over om een consultatie te houden rondom het hele voorstel van de nieuwe ruimte. Deze consultatie vond plaats op 12 maart en doelstelling was om uit enkele specifieke terreinen reacties op de voorstellen te verzamelen en hierover in debat te gaan. Naast de deskundigen waren afgevaardigden van enkele kerkgenootschappen en verschillende gemeentelijke diensten aanwezig. Interessant en uitdagend aan deze bijeenkomst was vooral dat, onder voorzitterschap van de gemeente en in actieve aanwezigheid van twee wethouders, gesproken kon worden over plaats en functie van de religieuze organisaties in de stad en hun betekenis in de opbouw van de gemeente. Erkend is hiermee dat de rol van levensbeschouwing in onze samenleving een belangrijke plaats inneemt en een bindende factor kan zijn in de ontwikkeling van het samenleven in de wijk.

Herman Beck, islamoloog aan de Universiteit van Tilburg hield in zijn inleiding een pleidooi om een omslag in het denken te maken over multireligiositeit. Spreken over Religieus (of cultureel) pluralisme biedt, aldus Beck, meer aanknopingspunten voor een zinvol gesprek met mensen uit de wereld van de islam; met dit concept van volstreekte gelijkwaardigheid tussen de religies zijn zowel de islam als het christendom en andere grote religies aan te spreken op hun verantwoordelijkheid om, vanuit de eigen traditie en

bronnen met elkaar in gesprek te gaan vanuit een respectvolle houding. Aan de hand van enkele soera's uit de Koran belichtte Beck dat religieus pluralisme ook binnen de islam een gebod is. Zo wijst soera 49 erop dat de verscheidenheid tussen mensen de wil van God, Allah is; dankzij het bestaan van dit pluralisme kan de mens zich oefenen in zijn ethiek. In de Koran zijn vindplaatsen waarin het multireligieus pluralisme, religieuze tolerantie en vrijheid van godsdienst erkend worden. Beck geeft daarbij onmiddellijk toe dat deze teksten ook wel anders geïnterpreteerd zijn. Religieus pluralisme kan als dynamiet werken, maar zou vooral als dynamiek moeten werken!

Volgend op de inleiding van Beck gaf Rob van der Zwan, directeur van het Missionair Servicecentrum Tilburg een schets van 10 eisen waaraan een multireligieus centrum zou moeten voldoen. Steek in op het praktisch belang en

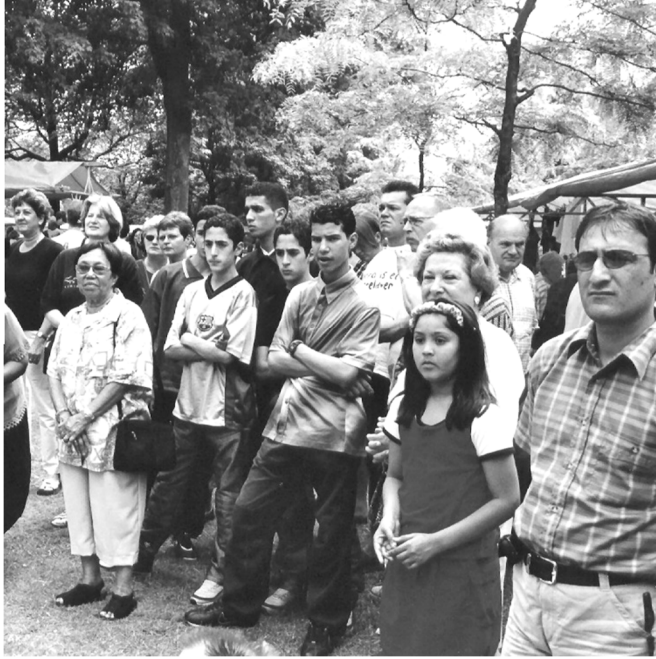
aspecten van dienstverlening. Niet het samen vieren zou eerste doel moeten zijn maar het bieden van gastvrijheid. Het model van presentiepastoraat, zoals ontwikkeld door Andries Baart, geeft belangrijke aanknopingspunten om deze nieuwe vormen van aanwezigheid vanuit samenwerking tussen religies.

Denis Hendrickx, teamleider van de parochie Heikant-Quirijnstok sloot de rij met inleiders af met een schets van ontwikkelingen binnen de wijk. De grote veranderingen in de samenleving rondom levensbeschouwing vragen om verschuiving van de visiepanelen. Vele culturen zijn naar ons land gekomen en dat kan niet anders dan gevolgen hebben voor de missionaire opdracht van de traditionele kerken. Als burgemeester Cohen van Amsterdam religie 'cement van de samenleving' noemt, dan is daarmee aangegeven dat de tijd voorbij is dat religie als bijzaak werd gezien. In het nieuwe kerkencentrum zou zowel ruimte moeten zijn voor leer-en oefenmomenten als voor verschillende gemeenschappelijke projecten. Naast werk- en spreekruimtes, ook een winkel met een breed aanbod religieuze kunst, muziek, boeken etc. Een centrum met een meerwaarde die te vinden is in de manier waarop de verschillende groepen een kans kan worden geboden om, binnen gemeenschappelijkheden, een eigen plaats te vinden en de eigen identiteit te bewaren.

De Gemeente Tilburg, in samenwerking met partijen uit levensbeschouwelijke hoek, zal rond dit initiatief voortdurend door de kerken uitgedaagd blijven worden om na te denken over een verdere realisatie van het centrum. De komende periode zal duidelijkheid komen over de vraag naar grenzen aan samenwerking en kansen voor nieuwe mogelijkheden. Om met Herman Beck te spreken: op zoek naar dynamiek.

N.B. Thea van Blitterswijk is pastoraal werkster in de Parochie Heikant-Quirijnstok, de initiatiefnemers van dit project.

Interculturele dag 2001

BRUSSELS INTERRELIGIEUS EN LEVENSBESCHOUWELIJK PLATFORM

Een document met deze titel werd op zondag, 21 maart ll. in Brussel ondertekend tijdens een academische zitting in het Paleis der Academiën aan de Hertogstraat. Naar het voorbeeld van 'Marseille Espérance' waarover we in Begrip in 1996 schreven naar aanleiding van de kennismaking met deze werking tijdens de 'Journées d'Arras' aldaar, werd in Brussel namelijk door Brussels minister Chabert besloten tot de oprichting van dit platform. Vermelden we ook dat een gelijkaardig soort platform werkt in Antwerpen als gesprekspartner met het stadsbestuur sinds de rellen met moslimjongeren die aldaar in 2002 plaatsvonden.

Het Brussels Platform wil ervoor zorg dragen dat de vertegenwoordigers van de verschillende confessies en levensbeschouwingen met elkaar in dialoog gaan met de bedoeling dat de kennis en het respect voor elkaars eigenheid zouden toenemen. Wij geven in deze uiteenzetting vooreerst de volledige Platformtekst die door de verschillende vertegenwoordigers werd ondertekend en vervolgens een verslag van de toespraken met uitvoerige aanhalingen die door de verschillende ondertekenaars van de tekst werden gegeven.

HOOPVOL BRUSSEL

Platformtekst 'Brussels Interreligieus en Levensbeschouwelijk Platform'

Zowat 45% van de Brusselse bevolking is van vreemde origine. Bovendien evolueert de nataliteit dermate dat Brussel over enkele decennia een echte stad van minderheden zal zijn. Elke groep heeft haar eigen geschiedenis, cultuur, godsdienst, levensbeschouwing en wereldvisie. Door de migratiestromen, maar ook door secularisatieprocessen heeft het godsdienstig monopolie dat in het verleden ons land en Europa kenmerkte, plaatsgemaakt voor een religieus en levensbeschouwelijk pluralisme. Daarbij zijn de verhoudingen tussen de christelijke geloofstraditie en de andere godsdiensten en levensovertuigingen grondig veranderd.

De Brusselse vertegenwoordigers van verschillende confessies en levensbeschouwingen delen de overtuiging van de overheid dat een dialoog tussen de diverse bevolkingsgroepen op gang moet worden gebracht. Daarmee willen zij in de praktijk het hunne bijdragen aan verzoening, wederzijds begrip en vrede.

Via het Brussels Interreligieus en Levensbeschouwelijk Platform treden de verschillende vertegenwoordigers met elkaar in gesprek opdat de kennis van en het respect voor elkaars eigenheid zouden toenemen. Bij conflicten en mogelijke spanningen die rechtstreeks of onrechtstreeks een weerslag kunnen hebben op de Brusselse bevolking, zullen de religieuze leiders en de vertegenwoordigers van de levensbeschouwingen hun morele autoriteit aanwenden om, in de geest van het platform, tot verzoening, begrip en samenwerking op te roepen.

De lancering van het Brussels Interreligieus en Levensbeschouwelijk Platform en de bekendmaking van een gemeenschappelijke verklaring moeten het begin zijn van een structureel overleg dat wil bijdragen tot een vreedzaam en harmonieus samenleven van alle inwoners van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Opgericht te Brussel op 21 maart 2004.

De Ondertekenaars zijn:

Namens de Islam: de Heer Omar Vanden Broeck, lid van de moslimexecutive; en de Heer Ben Jelloun Kissi, voorzitter van de Unie van de Brusselse Moskeeën;

Namens het Jodendom: Professor Julien Klener, voorzitter Centraal Israëlitisch Consistorie van België;

Namens de Protestantse Kerken: Mevrouw Doris Lambers-Petry, docente aan de Universitaire Faculteit voor Protestantse Godgeleerdheid; en Dominee Rocteur;

Namens de Orthodoxe Kerk: Zijn Excellentie Bisschop Athenagoras Peckstadt, bisschop van Sinope en hulpbisschop van de Metropolië van België; en Eerwaarde Vader Evangelos Psallas;

Namens de Vrijzinnigheid: Mevrouw Marina Vanhaeren, secretaris-generaal van de Unie van Vrijzinnige Verenigingen en Afgevaardigde Centrale Vrijzinnige Raad; en Mevrouw Sophie Leonard, délégué à la communication, Centre d'Action laïque Bruxelles;

Namens het Boeddhisme: de Heer Frans Goetghebuer, Nationaal Voorzitter Boeddhistische Unie van België; de Heer Philippe D'Haeyere, membre de La Salaise Verte (Zen rinzaï);

Namens de Katholieke Kerk: Monseigneur De Kesel, Hulpbisschop van het aartsbisdom Mechelen-Brussel; Kanunnik Lode Vermeir, adjunct van de vicaris-generaal Brussel.

HET BELANG VAN DIT PLATFORM

De persmededeling van het kabinet van minister Jos Chabert, collegelid van de Vlaamse Gemeenschapscommissie in Brussel, bevoegd voor het etnisch-culturele minderhedenbeleid, benadrukt het belang dat de minister hecht aan een actieve samenleving waar we niet naast elkaar maar met elkaar leven. Hij was eind september 2003 met vertegenwoordigers van de belangrijkste levensbeschouwelijke tradities te gast bij 'Marseille Espérance', een ontmoetingsplatform voor religieuze leiders en het stadsbestuur dat wil bijdragen tot een vreedzaam samenleven dat aldaar een tiental jaar bestaat.

Het belang van zulk platform werd in Marseille onderlijnd toen tijdens het uitbreken van de oorlog in Irak en de daaropvolgende spanningen tussen joden en moslims in de stad, door 'Marseille Espérance' een gezamenlijk standpunt werd ingenomen. Men aarzelde zelfs niet om, toen een synagoge werd in brand gestoken en toen de moord gepleegd werd op Abraham Ali door aanhangers van het Front National, naar de plek van het conflict te gaan om de gemoederen te bedaren.

Via hun vertegenwoordigers, zo stelt de tekst voor, zullen de vertegenwoordigers van de staat, de godsdiensten en de levensbeschouwingen op elkaar worden betrokken. Daarbij erkennen de staat, de godsdiensten en de levensbeschouwingen een aantal

gemeenschappelijke waarden, doelstellingen en overtuigingen. En op basis daarvan willen zij dan samenwerken.

Volgens de persmededeling moeten politici bruggen slaan tussen de verschillende religies en levensbeschouwingen. Ze moeten de mensen duidelijk maken dat verdraagzaamheid en harmonie zoveel meer welvaart en welzijn opleveren dan fanatisme en onbegrip.

DE RELATIE VAN POLITIEK EN GODSDIENSTEN IN SAMENLEVING

In zijn betoog zei de minister Jos Chabert: ‘het is mijn vaste overtuiging dat de godsdiensten en levensbeschouwingen vanuit hun eigen specifieke waarden en overtuigingen op een creatieve manier tot een meer humane samenleving kunnen bijdragen. Elke authentieke of humanistische geest kan immers nooit gestoeld zijn op geweld, haat of wantrouwen, maar altijd op wederzijds respect en vertrouwen.’

En sprekend over de rol van de geloofsgemeenschappen en levensbeschouwingen benadrukte hij ‘dat hun rol als bindmiddel in de samenleving niet mag worden onderschat. Dat maakt dat zij tot valabele medespelers worden in de civiele samenleving, met een grote invloed in ethische kwesties, bij de sociale kwesties en bij de overdracht van normen en waarden.’

Hij voegde er aan toe: ‘de overheid moet, met inachtneming van het principe van de scheiding van kerk en staat oog hebben voor hun bindende rol. Temeer doordat de integratie van sommige bevolkingsgroepen in onze samenleving nu eenmaal via hun godsdienst verloopt.’

Hij citeerde daarbij burgemeester Job Cohen van Amsterdam in zijn nieuwjaarstoespraak van 2002: ‘Willen we de dialoog met elkaar gaande houden, dan moeten wij hoe dan ook de religies daarbij betrekken. Zonder moskeeën, tempels, kerken en synagogen lukt dat niet.’ Kortom, zo vatte hij samen: ‘als de overheid de relationele binding onder zijn burgers wil bevorderen en een meerwaarde wil helpen creëren met het oog op solidariteit en harmonieus samenleven, dan moet ze wel het gesprek aangaan met de geestelijke stromingen van deze tijd. Politici moeten tussen hen de bruggen slaan.’

DE BIJDRAGE VAN DE GODSDIENSTEN AAN DE SAMENLEVING

‘Godsdiensten zijn geen louter privé-aangelegenheid van de burgers, maar hebben op hun manier een maatschappelijke verantwoordelijkheid en betekenis’, benadrukte Monseigneur De Kesel namens de rooms-katholieke Kerk. ‘Het is van het allergrootste belang voor de toekomst dat we alles in het werk stellen opdat godsdiensten geen factor zouden zijn van verdeeldheid en haat maar veeleer een bron van tolerantie, eerbied en dialoog.’

En hij onderstreepte ‘het is voor ons als christenen en als kerk onaanvaardbaar dat Gods Naam misbruikt wordt ten dienste van racistische of fundamentalistische ideologieën.’ Hij onderlijnde ‘dat de rooms-katholieke kerk in Brussel zich ten volle wil engageren om mede de vrijheid en de vrede tussen de burgers te garanderen.’

Namens het Centraal Israëlitisch Consistorie drukte Professor Klener uitdrukkelijk zijn dank uit aan de minister, die door zijn initiatief met 'de mensen in de actie' het woord van Emmanuel Levinas in zijn 'Ethique et Infini' in praktijk omzet:

'het menselijk gezicht, naakt en kwetsbaar, in essentie arm, nodigt mij uit tot respect. Het heilige komt tot mij in het gezicht van de ander.' Want zegt hij: of dit platform iets concreets zal opleveren is nog niet duidelijk, maar elk overleg, opgelegd of vrijwillig, tussen religieuze of levensbeschouwelijke opvattingen is meegenomen. Het kan de aanzet zijn tot een meer dan oppervlakkig modieus discours. Het kan, zoals Levinas het zegde, bijdragen tot het besef: 'het gezicht van de andere ben je zelf, kijk hem aan en herken zijn menszijn.' En hij eindigde met te zeggen: 'ik ben hier in functie van het verleden en in dienst van de toekomst. Want laten wij nooit vergeten, mensgenoten, dat de weg naar Auschwitz getrokken was door haat, maar geplaveid door onverschilligheid.'

Mevrouw Marina van Haeren benadrukte namens de Vrijzinnigheid 'dat de Brusselse overheid met dit initiatief de nood erkent aan openheid, debat en begrip. Zij respecteert daarmee de relatieve scheiding van kerk en staat die België kenmerkt. Zij stelt zich onpartijdig op tegenover de levensbeschouwelijke en godsdienstige overtuigingen van haar inwoners.

Vanuit deze neutraliteit garandeert zij aan al haar inwoners (in de brede betekenis van het woord) een absolute vrijheid van geweten en overtuiging. Er is immers geen democratie mogelijk zonder laïciteit van de staat. Tezelfdertijd geeft de Brusselse overheid naar onze mening met dit initiatief een actievere betekenis aan het begrip neutraliteit.' Zij benadrukte in het slot van haar rede 'als we rationeel nadenken, komen we tot de nuchtere vaststelling dat wij elkaar nodig hebben. We kunnen van elkaar leren en elkaar aanvullen.'

Namens de Unie van de Brusselse moskeeën benadrukte van zijn kant de Heer Ben Jelloun Kissi het feit 'dat België heeft gekozen om samen te leven in een multiculturele samenleving. Deze verscheidenheid kan een bron zijn van merkwaardige verrijking op het gebied van denken, handelen en scheppend samenleven.' En hij stelde zich de vraag: zal dit model van samenleven de kans zijn voor alle moslim medeburgers van dit land hun gehechtheid te helpen uitdrukken aan dit kader van democratische gelijkheid van allen in deze samenleving?' Ik hoop het, zegt hij, zeker als deze maatschappij verklaart dat zij in naam van fundamentele principes, die wij hier samen onderschrijven, dat ieder individu in vrijheid die levenswijze kan beleven die hem of persoonlijk tot volle open bloei doet komen.' Hij haalde daarbij de soera aan waarin wordt gezegd: 'O mensen ! Wij hebben uw geschapen als man en vrouw, en wij hebben van u volken en stammen gemaakt opdat gij elkaar zoudt leren kennen en begrijpen.' Dit elkaar begrijpen, zo benadrukte hij veronderstelt dat wij elkaar aanvullen en elkaar onderling helpen hierbij.

Bisschop Athenagoras Peckstadt herinnerde in zijn toespraak aan het initiatief van de Oecumenische Patriarch Bartholomeos en Romano Prodi, voorzitter van de Europese Commissie op 20 december 2001 in Brussel. Zij brachten er 80 godsdienstige leiders van het hoogste niveau samen en ondertekenden een oproep 'om nooit meer de godsdienste te gebruiken om haat en geweld te rechtvaardigen.' Met de woorden van Kardinaar Mercier haalde hij aan: 'Om zich te verenigen moet men elkaar

liefhebben. Om elkaar lief te hebben, moet men elkaar leren kennen. Om elkaar beter te leren kennen, moet men elkaar ontmoeten.’ Hij onderlijnde: ‘De Orthodoxe Kerk heeft altijd de dialoog en het vreedzaam samenleven tussen de godsdienstige en andere gemeenschappen aangemoedigd.’

‘Moge de gelijkmoedigheid heersen in het hart van allen die de vrede hier nastreven!’ zei Jean-Pierre Goetghebeur namens de Boeddhistische Unie in België. ‘Mogen zij alle inwoners van deze stad ertoe aanzetten zich de goede gewoonte toe te eigenen vooral aandacht te hebben voor de diep menselijke natuur die bij iedereen te vinden is.’ Hij drukte het uit met de zin: ‘De vogels zingen niet om de muziek op een hoger peil te brengen: de wolken drijven niet langs de lucht om door de kunstenaars geschilderd te worden.’

KONINKLIJKE BEMOEDIGING

Door zijn gewaardeerde aanwezigheid op deze academische zitting bij de stichting van het Brussels Platform onderstreepte bewust Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Filip het belang dat de hoogste vertegenwoordigers, regeringen en parlementen, van het land hechten aan initiatieven als dit Platform.

Er wordt in België veel gesproken over integratie en verdraagzaamheid. Initiatieven als deze waarin de godsdiensten en levensbeschouwingen hun specifieke plaatsen innemen in de lekenstaat institutionaliseren in het kader van deze staat de interreligieuze en interlevensbeschouwelijke dialoog. In deze dialoog nemen moslims, christenen en de andere godsdiensten hun eigen taak op om te werken aan ‘begrip en verstandhouding, beginnend op deze plaatsen waar we samenleven’.

Simon Lambregs.

Met dank aan Marianne Goffoël, El Kalima Brussel, voor de platformtekst en de toespraken.

Boeken

Westerse islam en individualisering

Olivier Roy, *De globalisering van de islam*. Amsterdam: Van Genneep 2003
(oorspronkelijke uitgave: *l'Islam mondialisé*, Paris, Seuil 2002).

De Franse politicoloog Olivier Roy verwierf in de jaren 1980 bekendheid door zijn boeken over Afghanistan. Maar het is vooral zijn studie *The failure of Political Islam* uit 1994 die internationaal veel aandacht kreeg, vooral door zijn eigenzinnige analyse van politiek-islamitische bewegingen in de tweede helft van de 20e eeuw.

Zijn belangrijkste stellingen in dat boek zijn: 1. De politieke islam, ofwel het "islamisme" vertoont veel meer overeenkomsten met derde wereld-ideologieën dan met de opvattingen van conservatieve moslimtheologen. 2. Deze politieke islam, waarvan Khomeini en de Iraanse revolutie een climax vormde, is op zijn retour, omdat zijn leiders geen serieus antwoord hebben op sociale en economische problemen van vandaag. Dit falen van de politieke islam leidt ertoe dat het utopische en revolutionaire streven naar een nieuwe – islamitische – wereldorde, plaatsmaakt voor veel beperktere doelen zoals het bevorderen van een conservatieve seksuele moraal binnen de bestaande staten en samenlevingen in de islamitische wereld.

In de termen van Roy: het islamisme valt terug in "neo-fundamentalisme". Het spreekt voor zich dat deze stellingen omstreden zijn, omdat ze nogal ingaan tegen het gangbare, alarmerende verhaal over de "opmars" van het islamitisch radicalisme. Bovendien is hij niet altijd eenvoudig te volgen, omdat hij met eigen begripsbepalingen komt van gangbare termen als fundamentalisme. Niettemin verrast hij de lezer regelmatig met scherpe en intelligente analyses van ontwikkelingen in de islamitische wereld.

Ook zijn nieuwste boek, *De globalisering van de islam*, is niet altijd eenvoudig te volgen en bevat eigenwijze en aanvechtbare analyses, maar belooft de vasthoudende lezer met een rijkdom aan scherpe inzichten. Hoewel de titel anders doet vermoeden, staat de islam in het Westen centraal. Roy beziet evenwel de positie van moslims in West-Europa en Amerika vanuit het bredere perspectief van de mondialisering. Ontwikkelingen onder moslims in het Westen laten ook de islamitische wereld niet onberoerd.

De minderheidssituatie waarin moslims verkeren, leidt tot een individualisering van de religieuze praktijk en het verlies van zekerheden. Geloven wordt veel meer een eigen bewuste keuze dan een zaak van sociaal conformisme. Religieus (islamitisch) recht wordt daardoor een stelsel van ethische richtlijnen waaraan een mens zich naar eigen keuze wel of niet houdt. Individualisering is zeker niet hetzelfde als liberalisering. Liberale en humanistische herinterpretaties van de islam krijgen in het

Westen meer kansen, maar ook politiek radicale en fundamentalistische interpretaties passen uitstekend in dit algemene patroon van bewuste keuzen van individuele gelovigen in de westerse samenleving.

In deze schets van een individueel geïnterpreteerde islam – met de daarbij horende verscheidenheid, want zoveel hoofden zoveel zinnen – verzet Roy zich krachtig tegen pogingen om de moslims van Europa als een collectief te benaderen. De poging van diverse Europese overheden om een representatief orgaan voor "de" moslims in het leven te roepen kunnen geen genade vinden in zijn ogen, omdat daardoor de moslims niet als individuele gelovigen worden gezien maar eigenlijk tot een etnische groep worden gemaakt. Die groep wordt ten onrechte voorgesteld als een homogene gemeenschap met een gedeelde cultuur. Die vermeende cultuur wordt ten onrechte toegeschreven aan iedereen van Turkse of Noord-Afrikaanse afkomst, en misbruikt om een onnatuurlijke scheidslijn te creëren tussen "de" moslims en de rest van de samenleving.

Er is een gevaarlijke "etnisering van de moslims" gaande, aldus Roy. In plaats van te erkennen dat godsdienst in de westerse samenleving een vrije keuze is van individuele burgers wordt hun een collectieve identiteit opgedrongen. In deze analyse toont Olivier Roy zich een kind van het Franse republikeinse denken dat zeer huiverig staat tegenover religieus "communautarisme". Deze Franse ideologische lading neemt niet weg dat zijn boek zeer lezenswaard is en komt met creatieve ideeën en verhelderende inzichten in de positie van moslims in het Westen.

Een storende factor is evenwel dat de Nederlandse vertaling zeer te wensen overlaat. En wel zodanig dat de tekst op cruciale momenten misleidend of onbegrijpelijk is geworden. Het gaat misschien te ver om het raadplegen van deze vertaling tot zinloze bezigheid te verklaren, maar de vertaalfouten maken het wel erg moeilijk om helder beeld te krijgen van wat Roy precies bedoelt. Wie ook maar enigszins in staat is om Frans te lezen of ontcijferen doet er verstandig aan het origineel ter hand te nemen. –

Nico Landman

Islam voor theologen

Hansjörg Schmid, Andreas Renz & Jtta Sperber (red.), *Herausforderung Islam. Anfragem an das christliche Selbstverständnis*, Stuttgart: Akademie der Diözese Rottenburg-Stuttgart, 2003, 176 blz. € 12.00

De Duitse islamwetenschappers zijn vanaf het midden van de 19^e eeuw toonaangevend geweest in de westerse academische wereld. Zij hebben onderzocht hoe de taalkundige verbanden waren tussen Hebreeuws, Aramees, Arabisch en andere semitische talen. Goldziher, Nöldeke, Wellhausen, Geiger, Schacht: het zijn de grote namen van de oudere oriëntalistiek. Met de nieuwere benadering van de

concrete moslims in de westerse wereld heeft de Duitse theologie en taalkunde aanvankelijk veel moeite gehad.

Maar het komt nu: dit boekje is er een voorbeeld van. Het resultaat van een zwaar gesubsidieerde conferentie uit begin 2003 (ook in Duitsland bevordert de regering de integratie, vandaar die lage prijs!) ligt hier nu al in 11 artikelen, die alle gaan over de wijze waarop (christelijke) Duitsers de islam kunnen of dienen te verstaan. Organisator Hansjörg Schmid klaagt wel over de geringe plaats van de islamwetenschap in de theologische faculteiten, maar het wordt iets beter.

Hans Zirker gaat stevig in dialoog. Wij mogen de Jezus- en triniteitsopvatting van de Koran niet afdoen als een ‘niet op de hoogte zijn’ van het ‘echte’ christendom. Nee, de Koran biedt een belangwekkende en eigen herlezing van het joodse en christelijke gedachtegoed. Dus: ‘nicht nur Ausdruck von mangelndem Verständnis’ (42).

Ook Christian Troll benadrukt dat de Koran op een eigen manier een bijdrage levert aan de veelvormige bijbelse traditie (73). De modellen van het Oude Testament ten opzichte van Jezus (voorbereiding) voldoen niet evenmin als die van corrigerende debatten.

Oliver Lellek benadrukt dat openbaring nooit is afgesloten, dat de Koran geen geheel nieuwe openbaring is, maar gezien moet worden als een kritisch-creatieve uitleg van het christelijk geloof. Hij gebruikt daarbij het model van Vaticanum II: er is geen schrift zonder (latere) traditie. Wij krijgen de schrift niet zonder de latere geloofstraditie en de islamitische beweging wil hij daarbij rekenen (83-101). Dit zijn belangwekkende voorstellen. Ze moeten wel breder en systematischer worden uitgewerkt. En hoe gaat het in de praktijk. Nuchter wordt opgemerkt, dat “een substantiële theologische dialoog nog helemaal niet in zicht is” (blz. 8). De hooggestemde toenaderingen tot de islam zijn dus vooral voor intern-christelijk gebruik bedoeld. Dat is een perfecte eerste fase, waar het dus vooralsnog wel bij zal blijven! –Karel Steenbrink

CLITEUR

Paul Cliteur, *Tegen de decadentie. De democratische rechtstaat in verval*. Amsterdam: Arbeiderspers 2004 223 blz.

Bovengenoemd boek van Paul Cliteur zou normaliter niet in aanmerking komen voor bespreking in Begrip. Maar de twee van in totaal acht hoofdstukken die evenwel uitdrukkelijk over de islam in Nederland gaan, rechtvaardigen een reactie in ons tijdschrift. Dit te meer omdat Cliteur jarenlang zijn mening over dit onderwerp in dag- en weekbladen te berde heeft gebracht. Ik laat mijn kritische kanttekeningen voorafgaan door een woord van waardering voor vele behartenswaardige passages over de grondwet, de positie van de ambtenaar, het debat over eventuele grondrechten op mobiliteit en informatie enz. Als rechtsfilosoof die Cliteur is, neem

ik de auteur serieus, maar ik kan vaak niet met hem meegaan in wat hij in dit verband opmerkt over de rol van religie. Daarom meteen ter zake.

Mij gaat het te ver als de auteur al meteen in het eerste hoofdstuk de Griekse politieke cultuur superieur noemt (14). Wie niet op het gymnasium heeft zitten slapen, weet dat die Griekse democratie niet zo ideaal was. De economie draaide immers op slavernij. Wat de vrijheid van meningsuiting betreft, Socrates moest toch de gifbeker drinken? Onder de tirannie van de Dertig onderging Polemarchus, de broer van de beroemde orator Lysias, eenzelfde lot. Vervolgens geeft Cliteur een karikatuur van het bijbelse liefdegebod, als zou God liefhebben ooit strijdig kunnen zijn met naastenliefde. Beide geboden zijn immers gelijk! Men kan zo theonomie en autonomie niet tegen elkaar uitspelen. Dat gebeurt ook niet in de christelijke ethiek.

Pervers vind ik het op mijn beurt om te suggereren dat het verhaal van het (verhinderde!) offer van Abraham van zijn zoon zou kunnen dienen ter legitimatie van een eremoord, het doden door de vader van een dochter die de familie-eer zou hebben geschonden.

In hoofdstuk 3 “Is Mohammed een perverse tiran? En heeft het zin om dat te zeggen?” gaat Cliteur er ten onrechte van uit dat Ayaan Hirsi Ali een deskundige is inzake de godsdienst waarin ze opgroeide. Zij stelde dat de Profeet Aisha als een negenjarig meisje had gehuwd en daarmee alle moslimmannen een verkeerd voorbeeld had gegeven. Cliteur gaat er tevens vanuit dat de ambassadeurs van de moslim landen die namens de Organisatie van de Islamitische Conferentie kwamen klagen bij de toenmalige fractievoorzitter van de VVD G. Zalm, de juistheid van Ayaan Hirsi Ali's versie toegaven door de te zwijgen over de gewraakte handelswijze van de Profeet. Zou het ook kunnen zijn dat ze van een poging om te weerleggen afzagen, omdat dat ze het onbegonnen werk vonden? Dit verhaal komt immers in deze of andere vorm al sedert de middeleeuwen in de westerse lasterliteratuur over Mohammed voor. Zie voor vele voorbeelden Norman Daniel, *Islam and the West; the Making of an Image*; Edinburgh, 1960.

Volgens Fida Hussain Malik, *Wives of the Prophet*, Lahore 1952, vond de verloving plaats toen Aisha vijf jaar was, de trouwerij toen ze negen was, en de consummatie vijf jaar later toen ze 14 was geworden. Wel erg jong maar niet ‘pervers’ in een cultuur en klimaat waarin vrouwen op jonge leeftijd geslachtsrijp worden. Een oudere vrouw, Sawdah, zorgde al die jaren voor de kinderen van Khadiedja, met wie de profeet tot haar dood een monogaam huwelijk had gehad. Het is te betreuren, dat W. Montgomery Watt in *Encyclopaedia of Islam I*, 308 (1960) op het verkeerde been werd gezet door N. Abbott, *Aishah, the Beloved of Mohammed* (1942) in zijn weergave van het verhaal over Aisha. Genoemde auteurs hebben bovendien niet begrepen dat het relaas over de vroege toezegging van Aisha aan de Mohammed, helemaal past in de legenden en verhalen die profetische roepingen omgeven. Van Mozes, Jeremia, Johannes de Doper, Jezus en Mohammed wordt verteld dat ze reeds

voor hun geboorte of kort daarna voorbestemd waren voor hun grote rol . Aisha zou uitgroeien tot de belangrijkste vrouw van de Profeet (na de dood van Khadidja) en ze werd in de traditie de bron van talloze overleveringen. De details over haar vroege verloving en huwelijk moesten onderstrepen dat ze reeds als kind was voorbestemd voor deze rol.

In hoofdstuk 4 valt Cliteur burgemeester Cohen aan omdat deze islam zou willen gebruiken in het integratieproces. Wat is daar nieuw aan? In Nederland kennen we toch al eeuwenlang bij alle onderscheid van en scheiding tussen kerk en staat een goed samenspel als het gaat om maatschappelijke uitdagingen. Trouwens, zo verklaarde Cohen op 19 december 2003 tijdens een conferentie in Leiden, hij had zelf als seculier burgervader het belang van religie voor de Amsterdamse samenleving vooral beseft tijdens het bijwonen van een kerkdienst van de Surinaamse broedergemeente in Amsterdam-Oost.

Tenslotte uit de volgende opmerking blijkt nogmaals Cliteur's onbegrip voor de islam "Ook rekrutering voor de jihad zou met een beroep op de godsdienstvrijheid kunnen worden verdedigd" (125). Nee dus. Deelname aan een jihad is om te beginnen geen individuele moslimplicht. Bovendien slechts een islamitische staat waarbinnen de sjarie`a, wetgeving betreffende jihad tot staatswet is verklaard, kan zijn moslim onderdanen tot jihad oproepen, als alle andere middelen om recht en vrede te herstellen of te handhaven zijn uitgeput. Organisaties als al AIQaida mogen dat volgens de islamitische wet niet. Deze suggestieve bewering van Cliteur slaat dus nergens op. Een Nederlandse moslim die zich laat ronselen voor een jihad in welk moslimland ook, komt niet alleen in conflict met de in ons land geldende wetten betreffende vreemde krijgsmacht, maar ook met die van de islam. Paul Cliteur heeft besloten zich voorlopig terug te trekken uit het publieke debat. Ik hoop dat hij terug komt, maar dan wel beter op de hoogte over islam en christendom . - Jan Slomp

Conflicten en islamitisch recht

Susan Rutten (red.), *Recht van de Islam deel 20: Teksten van het op 7 juni 2002 te Leiden gehouden twintigste RIMO-symposium*, Maastricht: Rimo 2003, 106 blz, € 17.00

RIMO staat voor Vereniging tot Bestudering van het Recht in de Islam en het Midden-Oosten. Dit deel gaat over de oplossing van conflicten, met bijdragen over Engeland, Duitsland, België en vooral Nederland. Er is in deze landen geen islamitische rechtspraak, maar toch zijn er mechanismen die wel werken.

Het mooiste voorbeeld ervan is wel de conflict-oplossing zoals die door de Alevieten in Nederland wordt toegepast. Zoals bekend houden de Alevieten zich meestal niet aan de gewone verplichtingen van vijfmaal daags gebed en de wekelijkse gebeds- en preekbijeenkomst op de vrijdag. Maar zij hebben wel hun jaarlijkse grote

bijeenkomsten, de *Cem*, waarbij verzoening optreedt. Wibo van Rossum heeft daarover een zeer informatieve en boeiende bijdrage.

Als het gaat over privaatrecht, dus zaken van echtscheiding, alimentatie e.d., kan het islamitisch recht ook door de Europese rechter worden toegepast. Christina Jones-Pauly geeft daarvan een aantal Duitse voorbeelden en zet daarbij ook uiteen waarom zoiets in Engeland weer veel moeilijker zou kunnen.

Niels van Manen concentreert zich op Manja Pach, 'de meest succesvolle rechter-mediator binnen het justitiële apparaat. Daar zaten helaas geen allochtonen bij. Meer mediation werd gevonden in een West-Fries project, waarbij op informele wijze interculturele geschillen konden worden opgelost.

Susanne Rutten vervolgde haar rechtspraakoverzicht met een lijst van 54 nieuwe gevallen, veelal over echtscheiding of verdeling van de boedel, maar ook over zaken als het vaststellen van achternaam, en enkele zaken van vreemdelingenrecht waarbij religieuze elementen een rol spelen (afwijzing van een asielverzoek, ook al bestaat er kans op besnijdenis van een jong meisje). Voor de beschrijving van het dagelijks leven van vele moslims in Europa wordt hier belangrijk werk gedaan. De bundel is ook voor niet-specialisten toegankelijk. –Karel Steenbrink

Voorvechter dialoog

Christiaan van Nispen tot Sevenaer

Chrétiens et Musulmans, Frères devant Dieu, Paris: Les éditions de l'atelier 2004, 189 blz.

Aangezien er aan een Nederlandse editie van het hierboven genoemde boek wordt gewerkt, lijkt het goed al nu een korte bespreking aan dit in januari 2004 verschenen Franse origineel te wijden. Deze bespreking is bedoeld als een smaakmaker voor wie op die vertaling wachten en een stimulans voor hen voor wie de taal geen drempel vormt.

Van Nispen is een Nederlandse jezuïet, die sinds 1962 in Egypte werkt als hoogleraar filosofie aan het koptisch-katholieke seminarie. De Franse editie heeft een nawoord van een Egyptische vrouwelijke moslim hoogleraar in de filosofie, die hem prijst, anders dan Huntington, als bruggenbouwer tussen culturen. Van Nispen promoveerde aan de Sorbonne op een Arabisch godsdienstfilosofisch onderwerp.

Maar in *Christenen en Moslims* gaat het soms wel over filosofie, maar dan binnen het kader van zijn ervaringen met dialoog op alle niveaus. Daarom werd het voorwoord geschreven door de hulpbisschop van Lille, die benadrukt dat Van Nispens ervaringen de bewering logenstraffen dat de dialoog in een land met een moslimmeerderheid niet mogelijk is. Het bijzondere van Van Nispens ervaring is dat

hij hoewel buitenlander volledig door zijn nieuwe vaderland is geaccepteerd. Hij is vaak de enige niet-Egyptenaar in de intellectuele kringen van moslims en christenen waarin hij verkeert. Zijn aanwezigheid onderstreept de internationale betekenis van de lokale dialoog in Egypte. Want wat in Egypte gebeurt, is vaak toonaangevend geweest voor de hele moslimwereld, niet in het minst door de beroemde Al-Azhar universiteit, met studenten en docenten uit de hele wereld.

Van Nispen geniet het vertrouwen van zowel moslims van diverse richtingen als van Koptische, katholieke en protestantse, christenen. Maar zijn dialoogpartners vond hij ook elders in de moslimwereld bijvoorbeeld in de Tunesiër M. Talbi. Hij betreurt diens recente kritiek op westerse christenen naar aanleiding van 11 september 2001.

De auteur breekt een lans voor intellectuelen als de Pakistaan Fazlur Rahman en de Egyptenaar Nasr Abu Zaid, die in hun eigen land niet de vrijheid van denken ontvingen die essentieel is voor een op de toekomst gerichte cultuur. Aan christelijke kant hebben vooral Louis Massignon en George Anawati zijn denken over de islam beïnvloed. Door reizen naar Algerije en Indonesië kon hij zijn Egyptische ervaringen toetsen en verdiepen.

Het boek bevat in feite een diepgaande beschrijving en theologische fundering van de dialoog tussen christenen en moslims, die sinds de verklaring Nostra Aetate van 28 oktober 1965 van het Tweede Vaticaanse Concilie zoveel ruimte heeft gekregen. Een bespreking van zijn dialoogtheologie kan beter wachten tot de Nederlandse versie uit is. Na de dialoogstudies van A. Camps en de Nederlandse versie van M. Borrmans, *De Dialoog tussen christenen en moslims* (1984) zullen niet alleen rooms-katholieke maar ook protestantse dialoogpartners zich over een Nederlandse editie van Van Nispens boek verheugen. Moslims waarschijnlijk ook. Wat mij betreft hoe eerder die editie verschijnt, hoe liever. - Jan Slomp

Islam en christendom

Vreemde verwanten? Overeenkomsten en verschillen tussen islam en christendom, Paul van tongeren en Gerrit Steunebrink (red), Valkhofpers, Nijmegen, 2003, 192 bl., 16 euro.

De omslagillustratie in kleur, van Bihzad, uit 1488, Herat, stelt de verleiding van Yusuf voor door de vrouw van Potifar, een verhaal dat zowel Koran als Bijbel weergeven. Niet alle auteurs beschrijven systematisch overeenkomsten en verschillen tussen de twee godsdiensten. Het boekje is een welkome aanvulling op onderdelen van klassieke inleidingen in de islam. Er is variatie aan auteurs en onderwerpen. De auteurs zijn theologen (P. van Tongeren, G. Steunebrink, H. Teule), islamologen, die vaak ook theoloog zijn, (K. Steenbrink, R. Peters, J. ter Haar, A. van Bommel), historicus (R. Meijer), antropoloog (W. Jansen), schrijver (N. El Bezaz), socioloog en publicist (M. Benzakour).

De twee vrouwen schrijven over actuele en gevoelige onderwerpen die vaak ongenueanceerd in het nieuws komen. Zo gaat de bijdrage van Willy Jansen over hoe de twee religies omgaan met seksualiteit en vrouwen. Ze beschrijft hoe de positieve waardering in de islam van het seksuele lichaam en het seksueel genot leidt tot afwijzing van celibatair leven en tot concrete invullingen voor het hiernamaals, vooral gezien vanuit mannelijk heteroseksueel perspectief. Huwelijksregels geven vrouwen minder rechten.

Een overeenkomst met het katholicisme is dat onreinheid door seksualiteit veel reinheidswetten heeft opgeleverd, die voor christenen vaak tot het verleden behoren. Ook hier weer zijn in de islam de gevolgen van later ingestelde regels verschillend voor man en vrouw. Maar zowel jodendom, christendom en islam hebben de grotere en frequentere onreinheid van vrouwen aangewend om vrouwen uit belangrijke religieuze en rituele functies te weren.

Naima ElBezaz komt in haar artikel tot de conclusie dat mannen eigenlijk een sluier zouden moeten dragen. Ze gaan er immers van uit dat ze minder goed in staat zijn het hoofd te bieden aan verleidingen dan vrouwen. Mannen leggen vrouwen de sluier op omdat ze bang zijn hun zelfbeheersing te verliezen bij het zien van een ongesluierde vrouw.

Mohammed Benzakour laat in een verfrissende column van zeven bladzijden aan het eind van het boek een ander geluid horen met zijn *Derde Weg*. Deze ligt tussen het moraalsap dat van moslim kinderen driipt, de N. ter Lindens, de Bodards, de Kuiterts enerzijds en de positivistisch gekleurde Verlichte scepsis anderzijds. Hij plaatst zich in het moslim kamp tussen de ‘militante fundi’s’ en de ‘militante modernisten’. Jammer dat dit artikel achteraan in het boek staat. Last but not least. – P. Reesink

MOSLIMS HIER EN DAAR

VROUWEN VOOR VREDE

2 mei 2004

De bevolking van de Molukken wordt weer op de proef gesteld.
 Vijf jaar in angst, wanhoop en verdriet hebben diepe wonden geslagen.
 De bevolking van de Molukken heeft recht op Vrede en een veilige samenleving.
 Investeren in Vrede betekent investeren in mensen.
 De band die wij met elkaar hebben moet alle stormen kunnen doorstaan.
 'Alé rasa beta rasa', betekent zoveel meer dan 'wat jij voelt voel ik ook'.
 Het betekent verantwoordelijkheid nemen.
 Het betekent daadwerkelijk voor elkaar instaan.
 Het betekent elkaar niet tegen elkaar laten uitspelen.
 Het betekent je niet laten misleiden.
 Vrouwen voor Vrede op de Molukken gelooft in de kracht en liefde van de Molukse mens.
 De kracht die we in onszelf kunnen vinden.
 De religies overstijgend is daar de 'tali ikatan persaudaraan'.
 Aangereikt vanuit onze eigen erfgoed.
 De band van hoop en toekomst.
 Daaruit putten we kracht.
 Geen enkele provocatie, van binnen noch van buiten,
 zal deze band die we hebben verbreken.
 Vrouwen voor Vrede op de Molukken staat voor moslim en christen,
 zoals Maluku dat in essentie is.
 Verantwoordelijkheid nemen is de dialoog en samenwerking voortzetten.
 De weg van Vrede is de Weg van de toekomst.
 Wij hebben met z'n allen gewerkt aan vrede en verzoening.
 Hier in Nederland, maar natuurlijk vooral de bevolking van de Molukken.
 Toch maken we nu weer een enorme terugslag mee.
 Ook al was het broos, onze mensen waren weer met hernieuwde krachten gericht op de toekomst; er was duidelijk een begin gemaakt met het vredesproces.
 Nu er een tijd van vrede is geweest, een tijd waarin de mensen konden proeven hoe het was om met elkaar in vrede te leven, moeten wij dit weer meemaken, een grote teleurstelling.
 Na deze escalatie van geweld is er weer tijd nodig om tot elkaar te komen.
 De samenwerking en interreligieuze dialoog staat weer onder grote druk; toch moet dit doorgaan.
 Wij beseffen dat Vrede tijd nodig heeft.
 Zonder te oordelen of te veroordelen, moeten wij er als christenen en moslims voor waken, ons mee te laten slepen.
 Laten we er boven staan en ons niet laten beïnvloeden.
 Vrede en verzoening kan alleen tot stand komen, als je elkaar in de ogen durft te kijken en vanuit de grond van je hart elkaar vrede toewenst.

Wij bidden tot onze Schepper dat de opnieuw opgelaaide onlusten zo snel mogelijk voorbij zullen gaan.

Als mens heb je elkaar in deze wereld nodig en als Vrouwen voor Vrede op de Molukken staan wij voor werken aan het vredesproces.

‘Vrouwen voor Vrede op de Molukken’

Vera Tentua, Farida Pattisahusiwa, Sara de Weerd-Walakutty, Shima Pattisahusiwa, Michelle Sikteubun, Aisjah Pattisahusiwa.

Hoofddoek vreemd?

Het was even wennen, toen een werknemer van de Gemeente Heerenveen een tulband droeg. Toch iets anders dan een kaalgeschoren schedel of een kapsel met groen geverfde lokken.

Het was even wennen, een keppeltje op de kruin, een rast-hoofd met soms een vrolijk gehaakte muts om de dikke haarstrengen of een hoofd met stekelig gelhaar.

Het was even wennen, dat hoofd met een hoofddoek. Maar wanneer je al aan een tulband, kale schedel, rastihoofd, gekleurde lokken, een keppeltje en gelhaar bent gewend, dan is dit niet zo bijzonder.

Gelukkig zijn wij een nuchter volkje en weten we, zeker ook in Friesland, hoe belangrijk eigen cultuur en traditie zijn.

Wanneer de Friese paren in klederdracht over het ijs zwieren of een Friese dansgroep rondwervelt, genieten we volop van de oorijzers, kanten mutsjes, kappen en lange jurken van de vrouwen en zwierige kleding van de mannen.

Zuinig zijn we op onze verscheidenheid aan rijke cultuur en we investeren er zelfs overheidsgeld in om het te koesteren.

Buiten Friesland lopen Nederlanders dagelijks in Staphorster klederdracht, dragen vrouwen op hun huwelijksdag bruidskleding met sluiers en volgen veel vrouwen en ook mannen van harte wordt de oosterse invloed op haardracht en langere kleding.

Wanneer nonnen of monniken, of andere herkenbare christelijke religieuzen over straat lopen in hun lange pij en de vrouwen met een hoofdkap en sluier op de rug, nijken we met ontzag opzij en worden ze met respect nagekeken. Over het grapje ‘pinguïn’ lachen we goedmoedig of schudden bedenkelijk ons hoofd. Want er is nog steeds een zeker respect voor mensen die zich op deze wijze wijden aan hun geloof en zich herkenbaar religieus kleden.

Waarom wordt er dan zo geageerd tegen het dragen van een hoofddoek wat samenhangt met de islamitische cultuur en geloofsovertuiging? Wat is hier het andere aan, wanneer sommige jonge en oudere moslimvrouwen zich kleden op een manier die volgens hen bij hun culturele en godsdienstige beleving hoort? Wie kan dat helder uitleggen? Waarom staan we welwillend tegenover het ‘ene’ en afkeurend tegenover het ‘andere’? Wat is het verschil met bijvoorbeeld een tulband, rasti-hoofd, keppeltje en hoofddoek?

Misschien heeft het er vooral mee te maken dat het in het ene geval gaat om een mannenhoofden en in het andere om een vrouwenhoofden. Of wordt er vanuit gegaan dat vrouwen in een islamitische cultuur niets hebben in te brengen, laat staan een eigen mening hebben?

Ik hoor en lees hierover de vrouwen zelf anders spreken. Zij zoeken graag zelf hun weg in de aloude kledinggewoontes en zijn daar heel verschillend in. Zij praten hierover graag met vriendinnen, die open staan voor hun nadenken en afwegingen, vrouwen die niet vooraf al hun oordeel klaar hebben. Dat zelf nadenken en wikken en wegen kan gelukkig in Nederland met zijn democratie, godsdienstvrijheid en discriminatieverbod.

Want stel je eens voor wanneer alle hoofdbedekking en uitingen van religiositeit bij de wet geregeld wordt. Je kunt niet het een verbieden en het ander niet. Daar staat onze democratie voor in. Geen willekeur in wetgeving en uitvoering. Bovendien beseffen we al langer: hoe meer druk je op elkaar uitoefent hoe behoudender een mens, ook een vrouw, reageert.

Gelukkig kunnen alle inwoners van Nederland, vrouwen en mannen, zelf bepalen hoe ze vorm geven aan hun uiterlijk en kleding. Ik kan een kruisje om mijn hals dragen, een armband van een bijbelslot om mijn pols en een levensknoop als ring om mijn vinger. Mijn ene vriendin kan een OHM-teken dragen en een andere vriendin een hoofddoek.

Soms vraagt een functie om beroepskleding en kledingvoorschriften. Wanneer je voor zo'n functie kiest dan horen daar ook die regels bij. Wanneer je dat niet wilt, dan passen die functie en jij niet bij elkaar. Je maakt dan een functionele afweging over de kleding en communicatie-uitgangspunten die bij een beroep horen. Dat is normaal.

In onze democratie rechtvaardigt volgens mij alleen een functionele en geen enkele andere afweging een kledinggebod.

Corry Nicolay, predikant en voorzitter van het Platform Levensbeschouwing in Kleurrijk Fryslân.

Verklaringen CMO

In maart steunde het Contactorgaan Moslims en Overheid een gezamenlijke verklaring naar aanleiding van de recente aanslagen in Madrid. Deze werd tevens onderschreven door zowel joodse, christelijke als humanistische organisaties in Nederland. De ondertekenaars hebben met deze verklaring namens hun achterban hun medeleven betuigd. Tevens zijn ze allen met afschuw vervuld over deze aanslagen en zijn ze van plan om eensgezind als burgers van dit land samen op te blijven trekken en hoe dan ook betrokken op elkaar te blijven.

Op 24 maart veroordeelde het CMO de liquidatie van Sheikh Yassin:

Een wereld waarin volkeren vreedzaam naast elkaar leven is de wens van velen, zo ook van de moskeekoepelorganisaties verenigd in het CMO.

“De aanslag door Israëliische troepen op 22 maart jl., waarbij de geestelijk leider van Hamas, Sheikh Ahmad Yassin werd gedood, keuren wij ten stelligste af. Het is verwerpelijk dat de liquidatie is uitgevoerd op instigatie van de Israëliische regering

van premier Sharon. Als gevolg van deze actie door Israël zal het geweld in het Midden-Oosten naar verwachting verder escaleren en zullen de verhoudingen tussen Palestijnen en Israëli's verder op de spits worden gedreven. Met deze liquidatie is ieder sprankje hoop gedoofd dat er op afzienbare termijn een vredesproces op gang komt in het Midden-Oosten.

Niettemin zal het CMO ervoor waken dat de te verwachten spanningen van invloed zullen zijn op de verhoudingen tussen de diverse bevolkingsgroepen in Nederland en dat de onderlinge vreedzame en harmonieuze betrekkingen in stand worden gehouden.”

Moslim geluid tegen terrorisme aangevochten

Iedereen moet tegen terrorisme strijden, maar de vertegenwoordigers van moslims in Nederland voelen deze verantwoordelijkheid extra sterk, schrijft de landelijke moslimkoepel CMO aan zijn leden “Niet alleen omdat het volgens de islam onze plicht is om de vrede te bevorderen maar ook omdat de terroristische aanslagen worden gepleegd onder het mom van de islam, waardoor de islam en de moslims in een kwaad daglicht worden gesteld.” (Trouw 16.4.04)

CMO-voorzitter Ayhan Tonca denkt dat de brief wel wat Nederlandse moslims tegen de borst stuit. “Je eerste reactie is: waarom moet ik me tegen terroristen uitspreken, ik heb niets met ze te maken.” Maar een tegengeluid van gematigde moslims wordt vaak gevraagd. Door de inlichtingendienst AIVD bijvoorbeeld, door integratieminister Verdonk en door opiniemakers. Tonca: „In de beeldvorming worden alle moslims over één kam geschoren. Een antwoord van ons kon niet uitblijven.”

Maar dit antwoord, waarop veel Nederlanders lang hebben gewacht, schiet twee hoogleraren in het verkeerde keelgat.

Volgens W. Shadid en P.S. van Koningsveld in TROUW 23.4.2004 maakt het CMO zich hierdoor tot een uitvoeringsorgaan van de overheid. Voor beide hoogleraren is het CMO nog onvoldoende representatief voor belijdende moslims en hoort het zich alleen bezig te houden met strikt religieuze kwesties. Bovendien betwijfelen ze of de overgrote meerderheid van de 750.000 moslims een relatie met een moskee onderhoudt. Ook beweren ze dat moskeebesturen alleen zichzelf vertegenwoordigen en niet de moslims. In tegenstelling tot het christendom, naar hun zeggen.

Maar het christelijk Interkerkelijk Contact in Overheidszaken vertegenwoordigt ook niet alle kerken of alle christenen en bestaat vooral uit afgezanten van kerkelijke autoriteiten.

Bovendien is het CMO tot nu toe het meest overkoepelende orgaan dat moslims in Nederland ooit gekend hebben (zie BEGRIP maart, 2004 bl. 47)

Koningin Juliana en de islam

Op 13 maart 1984 begeleidde ik mijn toen zevenentachtig jarige moeder naar paleis Soestdijk. Samen met anderen zou zij daar uit handen van prins Bernhard en prinses Juliana het verzetsherdenkingskruis ontvangen. Toen de prinses haar de versierselen

van de onderscheiding opspelde en daarbij iets vriendelijks zei, reageerde mijn moeder met de opmerking: “Ik versta u niet, want ik ben doof”. Prinses Juliana antwoordde daarop met luide stem en dus voor ieder hoorbaar met de retorische vraag: “Wij ook hè, Bernhard?”, waarop de aanwezigen instemmend lachten. We hebben dit vermakelijke stuk van de videoband enkele malen in familiekring vertoond. Maar de individuele gesprekken die prinses Juliana daarna met een aantal genodigden voerde, staan niet op die band. Hoewel slechts chauffeur en begeleider werd ik tot mijn

grote verrassing door een hofdame aan de prinses voorgesteld. Pas na haar overlijden heb ik de vrijmoedigheid weer te geven hoe het gesprek verliep. Omdat het indruk op me maakte herinner ik me de details nog vrij goed. De prinses ging meteen op haar doel af. “Ds. Slomp, ik heb gehoord dat u zich vanuit de kerken met moslims en de islam bezig houdt.” Na mijn bevestiging ging ze verder. “Ik interesseer me zeer voor dit onderwerp. Tijdens mijn studie in Leiden heb ik colleges islam gevolgd bij professor Snouck Hurgronje”. Ik kon nog net opmerken dat ik diens verzamelde werken bezat. De prinses weer: “Tijdens ons bezoek aan Indonesië heb ik een lang gesprek over de islam gehad met president Soeharto. Die zei tegen me, dat islam en christendom in wezen op hetzelfde neerkomen. Vindt u dat ook niet?”. Ik vond dat niet, maar had meegekregen (ten onrechte zo blijkt achteraf) dat je de koningin niet mag tegenspreken. Toen ik net aarzelend en naar woorden zoekend begon op te merken dat er weliswaar grote overeenkomsten, maar niet minder belangrijke verschillen waren, kreeg ik een wenk van dezelfde hofdame dat ik al lang genoeg met haar had gesproken. De volgende stond al weer klaar. Prinses Juliana merkte ten afscheid nog hoffelijk op dat het gesprek heel interessant was geweest. Bij het verlaten van het paleis gingen mijn moeder en ik nog samen met het prinselijke paar op de foto. Heel begrijpelijk dacht ik later dat prinses Juliana in Leiden ook colleges islam volgde. Haar moeder regeerde, toen zij studeerde, alleen al in Nederlands Oost-Indië over vijf en dertig miljoen moslims. Tijdens haar eigen regering kwamen de eerste moslim ‘gastarbeiders’ ons land binnen. Tijdens de regering van haar dochter zal het aantal moslims meer dan één miljoen worden. Ik zit nog met een vraag. Zou kroonprins Willem Alexander in Leiden ook colleges islam hebben gevolgd? Ds Carel ter Linden, bij wie de prins in de Haagse Kloosterkerk op catechisatie zat, heeft, zo vertelde wijlen Dr. Dick Bakker me, toen wel de relaties tussen christenen en moslims ter sprake gebracht. Bakker was als christen islamoloog en directeur van het Hendrik Kraemer Instituut hiervoor speciaal uitgenodigd. - Jan Slomp

Islam gediaboliseerd

De anti-islamitische geest komt de laatste tijd weer steeds vaker uit de fles. In de ultra-orthodoxe kringen van *Christenen voor Israël* ziet men de moslimwereld als een bedreiging voor de staat met die naam. In het tijdschrift **Israël en de Kerk** van

februari 2004 (blz. 8) verklaart de joodse schrijfster Wiesje de Lange uit Israël in het artikel *Amalek, tegenpool van Israël*: “Het is een misvatting dat AMALEK, dat de Duitse Nazi’s, Palestijnse Arabieren gek of ziek zouden zijn. Ze zijn normaal, gezond. Ze zijn slecht. Duivels. Ze geloven niet werkelijk in de Ene G’ d.” De suggestie van de schrijfster is duidelijk. Men dient het bijbelse voorbeeld te volgen . In 1 Samuël 15 krijgt koning Saul opdracht alle Amelekieten te doden. Dat lukt hem echter niet. – J.Slomp

Duitse kerk kritiseert dialoog

Op 1 augustus 2003 publiceerde de synode van de Evangelische Kirche (=EKD) , de grootste protestantse kerk in Duitsland, een kritische studie over dialoog onder de titel *Christlicher Glaube und nichtchristliche Religionen* (Text 77) 22 blz. Men heeft het over “Religionen” maar bedoelt in feite moslims! De structuur wordt gevormd door de leer over de Drie-eenheid: (1) Schepping, verbonden met mensenrechten, (2) Christologie (God nabij in Christus) verbonden met de vooral in Lutherse kring benadrukte rechtvaardigingsleer en (3) Heilige Geest, die in de vrijheid stelt. Gewaarschuwd wordt tegen gemeenschappelijk bidden en tegen het vormen van een oecumene van wereldreligies. De studie werd geschreven door de ‘Theologie Kammer’, de hoogste theologische instantie van de kerk. Ze kreeg een voorwoord mee van de toenmalige synodevoorzitter bisschop Manfred Koch. Kort na verschijnen brak de kritiek los. Velen, zo blijkt uit de discussie in de kerkelijke en seculiere pers, zijn ongelukkig met de inhoud, die geïnspireerd lijkt door angst. Enkele moslims verklaren dat de EKD leiding de bodem slaat uit de dialoog. Het valt op dat de kerkleiding met opzet de islam- en dialoogdeskundigen niet heeft geraadpleegd. De opstellers wilden de dialoog wat kritisch-afstandelijk onder de loep nemen maar doen in feite volgens critici afstand van de dialoog. Tijdens een conferentie op 3 november in Bochum over *Wahrheit und Irrweg* (waarheid en dwaalweg) van de kerkelijke “Islambeauftragten” in Rheinland en Westfalen werd Text 77 verdedigd door één van de auteurs Prof. Wolf Krötke uit Berlijn. Twee mensen die niet op de betaallijst van de EKD staan leverden kritiek. Vanuit de ervaring met de joods-christelijke dialoog voerde Ds. Friedhelm Pieper, van het Martin-Buber-Haus in Heppenheim het woord. Pieper is secretaris van de International Council of Christians and Jews. Hij constateert dat de opstellers van Text 77 onrecht doen aan het vele werk dat verricht is om vooral de Duitse kerken vertrouwd te maken met datgene wat christenen en joden verbindt. Een zeer noodzakelijke inhaalslag. Vanuit de ervaring met de dialoog met moslims in Europa werd Dr Jan Slomp uit Nederland gevraagd te spreken. Hij vindt de ‘Religionskritik’ van Text 77 merendeels misplaatst. Prof. Dr Ulrich Schoen, in vroegere jaren islamfunctionaris van de Wereldraad van Kerken, zond een brief waarin hij de tekst op de korrel neemt De deelnemers kwamen achteraf tot de conclusie dat Text 77 theologisch gezien mislukt is en niet dienstbaar aan de reeds overal in Duitsland plaatsvindende dialoog. Alle genoemde teksten staan in het conferentieverlag , dat begin maart 2004 onder de titel *Wahrheit und Irrweg* (82blz) verscheen. Besteladres: Pfarrer B.Neuser, Rudolfstrasse 131, D-42285 Wuppertal. J.S.

Morenmepper uit kathedraal

Het beeld van de heilige Jacobus als 'Morenmepper' wordt uit de kathedraal van Santiago de Compostela verwijderd.

Jacobus zou in 844 tijdens de slag bij Clavijo de christelijke legers hebben bijgestaan tegen de inval van Moorse indringers.

Dit beeld van de Morenmepper zou aanstootgevend kunnen zijn voor moslims. De Matamoros wordt nu vervangen door Jacobus de pelgrim.

Minder vroom

Jonge moslims tussen 15 en 34 jaar in Nederland vinden zichzelf minder vroom dan ouderen. Ook vinden zij het dragen van een hoofddoek minder belangrijk dan hun ouders. Dit meldde de Volkskrant op basis van een onderzoek onder 445 moslims. Ondanks het geringe aantal ondervraagden noemde de krant het onderzoek representatief. Van de jonge moslims omschrijft 46 % zich als vroom, tegenover bijna 54 % van de ouderen. Ook wijst 31 procent van de jongeren de stelling af dat 'een goede moslim doet wat de imam zegt'. Bij ouderen is dat circa 25%. Het dragen van een hoofddoek is voor ongeveer 40% van de jongeren belangrijk. Bovendien hechten mannen (50,4 %) daar meer belang aan dan vrouwen (45,7 %). Ruim 18 % van de ondervraagden bezoekt de moskee nooit.; 27 % komt er alleen op de belangrijke feestdagen en 51% gaat één of meerdere keren per maand.

Bron: I.D., februari 2004 naar de Volkskrant 24.12.2003

Wind of zon?

Het verhaal gaat dat de wind de zon uitdaagt voor een weddenschap. Wie kan een man in een dikke jas het eerst ontkleden? De wind begint met veel bombarie. Hij blaast en loeit maar de man trekt de dikke jas steeds steviger om zich heen: wat een kou!. Daarna gaat de zon stralen dat het een lieve lust is. De man trekt spontaan zijn jas uit en geeft zich over aan de warmte.

Zouden echte warmte en betrokkenheid het ook nu niet kunnen winnen van de kou van boekverbranding, dwangbevelen en uitzetting? Het is nog steeds de meest beproefde manier om de wind uit de zeilen te nemen van fanatici en radicalen.

Zo schrijft H.M Vroom in *Centraal Weekblad* van 30.4.04 naar aanleiding van de commotie en overreactie rond het verwerpelijke boekje 'de weg van de islam'.

Orthodoxe joden tegen Zionisme

Op het Poerim feest hebben anti-Sionistische joden in de Verenigde Staten de Israëlische vlag verbrand. Voor hen vertegenwoordigt Israel niet het joodse volk. Door het joodse geloof te ontkennen en het Palestijnse volk met bruut geweld te behandelen treedt het de joodse identiteit met de voeten. Poerim betekent de overwinning van het geloof op de ketterij, van het goede op het kwade. Het past, aldus Rabbi Weiss, dat wij de huidige ketterij en het geweld van de staat verwerpen.

Bron: NMO 21.3.2004 en www.nkusa.org

EVENEMENTEN

In Abrahams voetsporen

Op zaterdag 5 en zondag 6 juni a.s. organiseert de Stichting Islam en Dialoog (www.islamendialoog.nl) en Werkgroep Interreligieuze Dialoog van het Instituut der Religiestudies KUN (www.interreligieuzedialoog.nl) i.s.m. Folkertsma Stichting voor Talmudica (www.folkertsmastichting.nl) een symposium in Nijmegen met als thema 'In de Voetsporen van Abraham. Over mogelijkheden voor toenadering tussen joden, christenen en moslims'. Vorig jaar is door Stichting Islam en Dialoog in het Bijbels Openluchtmuseum met veel succes (vele honderden aanwezigen) al een symposium/ontmoetingsdag voor moslims, christenen en joden georganiseerd onder eveneens het thema 'In de Voetsporen van Abraham'. Om de wenselijkheid en de noodzaak van deze interreligieuze dialoog te blijven onderstrepen zal er op initiatief van de Werkgroep Interreligieuze Dialoog en Stichting Islam en Dialoog een vervolg worden georganiseerd op deze ontmoetingsdag.

Het uitgangspunt voor dit tweedaags symposium is het boek *Strijd om Abraham* van prof.dr. Karl-Josef Kuschel (Uitgeverij Meinema/2001). Kuschel is als hoogleraar verbonden aan de Katholieke Theologische Faculteit van de Universiteit Tübingen, alwaar hij Theologie van de cultuur en van de interreligieuze dialoog doceert. Zijn voorganger was de bekende theoloog Hans Küng. In dit boek houdt Kuschel een vurig pleidooi voor een 'Abrahamitische oecumene' van jodendom, christendom en islam. Volgens hem hangt de toekomst van niet alleen Europa maar ook het Midden-Oosten er van af of joden, christenen en moslims in dit millennium tot zulke oecumene in staat zijn. Maar: is zijn pleidooi wel realistisch en is zijn doel wel haalbaar?

Op de zaterdag zal vooral het christelijk-theologisch debat centraal staan waaraan niet alleen Kuschel zelf een bijdrage zal leveren, maar ook drs. Harry Mintjes en prof. Dr. Kees van der Kooi. Daarnaast zal een aantal studenten met een bijdrage komen. De zondag zal vooral interreligieus zijn wat betreft uitwerking van het centrale thema en vooral gericht op de praktijk. 's Morgens zal de nadruk nog liggen op de meer theoretische onderbouwing van de praktijk: (hoe) is er binnen jodendom, christendom en islam ruimte voor een 'Abrahamitische oecumene'. 's Middags zal vooral de praktijk besproken worden: hoe zou vanuit de verschillende religieuze richtingen vorm gegeven kunnen worden aan een praktijk van 'Abrahamitische oecumene'? Aan deze dag zullen ook joodse en islamitische sprekers meedoen uit binnen- en buitenland, waaronder dr. Ihsan Yilmaz, drs Leo Mock, mevr. Sajidah Abdus Sattar en mevr.prof.dr. Judith Frishman.

Om het praktische van de centrale thematiek te blijven benadrukken, zal er tijdens beide dagen voor belangstellenden ook een informatie- en boekenmarkt te bezoeken

zijn. Hieraan zullen diverse uitgeverijen, boekwinkels en vooral ook organisaties op het terrein van dialoog, oecumene, welzijn, etc. meedoen. Gelukkig zijn er in Nederland, België en Duitsland al meerdere positieve initiatieven te melden waarover u tijdens het weekend meer te weten kunt komen.

Wijze van inschrijving voor (één van) beide dagen en inlichtingen:

U kunt zich tot 3 juni 2004 aanmelden voor het symposium en wel via:

Instituut der Religiestudies KUN
 Werkgroep Interreligieuze Dialoog
 Postbus 9103
 6500 HD Nijmegen
 E.: werkgroep.ird@chello.nl
 Website: www.interreligieuzedialoog.nl

De weg van het levende soefisme

Soefisme is een levende traditie, dat wil zeggen dat het daarbij niet alleen gaat om het bestuderen van ideeën uit het verleden, maar om het onder ogen zien van de werkelijkheid van het heden. Hoe kunnen we het soefisme benaderen als een spiritualiteit die past in onze tijd?

Datum: Zaterdag 5 juni 2004; 10.00-17.00 Kosten: 60 Euro

Informatie en aanmelden:

Threshold Society Nederland; 070-3867800 (na 19:00 uur)

www.soefisme.org ;threshold@planet.nl

Leven vanuit tegenwoordigheid

Tegenwoordigheid is de basis van alle spirituele beoefening. Het is het wekken van het innerlijk en het activeren van al onze menselijke vermogens in het licht daarvan.

De Nederlandse vertaling van Kabirs boek *Levend soefisme* is zojuist verschenen. Om onze ervaring van tegenwoordig zijn te verdiepen brengen we deze dag door in de bossen van Naarden.

Tijd: Zondag 6 juni 2004; Plaats: Het Ashrama, Valkeveenselaan 19, 1411 GT Naarden; Tijd: 10.00-17.00

Threshold Society Nederland

Urban islam

In het Tropenmuseum is tot 9 september een bijzondere tentoonstelling te zien: *Urban Islam*. Basisbegrippen van de islam worden uitgelegd in de toren. Dit is het minst interessante gedeelte. Rondom de toren echter wordt het levendiger. Vijf moslims uit vijf steden laten de bezoeker zien welke rol de islam in hun leven speelt. In de steden Paramaribo, Marrakech, Dakar en Istanbul staat het persoonlijk verhaal van een jongere centraal, waarbij een aantal thema's aan bod komt. In het onderdeel Amsterdam komt de

beeldvorming rond islam in Nederland aan de orde en hoe deze in de loop der tijd is ontstaan. Veel audio-visueel en interactief materiaal maken deze tentoonstelling vooral voor jongeren geschikt. Een kleurrijke brochure legt een aantal thema's uit: Allah, baraka, djihaad, fundamentalisme, niqaab, Yoessoef ... Er worden ook debatmiddagen en lezingen georganiseerd. Zo is er op 13 juni, 15 uur de lezing: *Jong, modern en Moslim: islamitische studenten in Indonesië (met dia's)* door drs. Pim Westerkamp. Voor meer informatie: www.isim.nl
Zie: www.urbanislam.nl

RLR en lokale overheid

De Raad van Religies en Levensbeschouwingen (RLR) organiseert weer haar jaarlijkse ontmoetingsdag op 17 juni in Amsterdam komen (VU, bovenzaal, 15.30 -20.45)

Het thema is: Samenwerking met de lokale overheid: kansen en complicaties. Voor informatie en opgave kunt u contact opnemen met Annemiek Spronk, secretaris RLR (a.spronk@kit.nl).

De multiculturele stad

Datum: donderdag 01 juli 2004 Tijd: om 20.00 uur

Locatie: De nieuwe kerk (op de Dam), Eggertzaal

Over multiculturele thema's wordt op allerlei plekken gesproken. Groen Links in Amsterdam wil dit thema ook oppakken, maar met twee duidelijke uitgangspunten: "progressief" en "de multiculturele stad is een gegeven".

Centraal staat de vraag hoe we het samen leven in de stad willen en kunnen bevorderen hoe we het "wij-zij" denken voorkomen. De bijeenkomst heeft als thema: Sociale problematiek over discriminatie, gearrangeerde huwelijken, tienermoeders, werk en uitkering. Met Femke Halsema (fractieleider GroenLinks). Voor meer informatie: Wim Molenaar wmolenaar@raad.amsterdam.nl, 020-5523 479

De weg van schoonheid en geluk

Datum: tot 5 september 2004

Tijd: van 10:00 tot 17:00 uur (dinsdag t/m zondag)

Locatie: Wereldmuseum Rotterdam, Willemskade 25, Rotterdam

De tentoonstelling 'De Weg van Schoonheid en Geluk - Mystieke dimensies van de Islam', geeft een beeld van het gedachtegoed en de levenswijze van de islamitische mystici, en toont heden en verleden in prachtig vormgegeven kunstwerken, rituele objecten, foto's, poëzie en mystieke muziek. Voor meer informatie: 010-270 71 72 of www.wereldmuseum.rotterdam.nl

